

MONGOLIA ECONOMIC FORUM

· ALWAYS · MOVING ·

Mongolian Economy

2024 ОНЫ 07 САР

ТУСГАЙ ДУГААР

GO MONGOLIA

Ам.долларын шилжүүлэг
ИЛҮҮ ХЯМД ИЛҮҮ ХУРДАН
боллоо

Хугацаа: **1** өдрийн дотор

Шимтгэл: **\$40** хүртэл

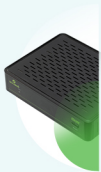
дэлгэрэнгүй:

MOVING FORWARD TOGETHER FOR A SUSTAINABLE FUTURE

through a human-centric approach, environmental stewardship, and impactful contributions to society

In 2023, Unitel Group collaborated with third parties to recycle out-of-use Univision devices into rebar spacers, marking the first successful electronic waste management effort in Mongolia.

Unitel HUB centers have been established in 11 aimags to bridge the digital gap between urban and rural areas and provide equal access to education.

In cooperation with the Ministry of Environment and Tourism, 16 watering ponds have been built in 10 specially protected areas to enhance the habitat and supply drinking water to endangered animals. As part of our "Let it be Green" campaign, our employees have planted 3,000 trees during the tree-planting event.

Unitel Group's
2023 SUSTAINABILITY REPORT
www.unitel.mn/sustainability

Мэндчилгээ 05

Бүсчилсэн хөгжлийн
реформд төвлөрч ажиллана

Онцлох нийтлэл 06

Шинэ төр, засгийг ийм
асуудлууд хүлээж байна

МЭЗФ 08

Бүтээмж, хариуцлага, эв
нэгдлийн
үр дүн нь ХӨГЖИЛ авчирна

Эрчим хүч 10

Эрчим хүчний салбарт
бодлогын шинэчлэл хийе

Сэргээгдэх эрчим хүч 12

Эрчим хүчээ экспортолж

чадах уу?

Go Mongolia 16

“Go Mongolia” брэндиг
Монголд яагаад ирэх ёстой
вэ

Реформ 20

Бүсчилсэн хөгжил

Уул уурхай 24

Эдийн засгийн зүтгүүр

Хөрөнгийн зах зээл 27

Хөрөнгийн зах зээлийн
үнэлгээ 11 их наяд төгрөгт
хүрэв

Монголбанк 28

Б.Лхагвасүрэн: Гадаадын
банкны салбар, нэгжийг
дотоодын зах зээлд
нэвтрүүлэхээр ажиллаж
байна

Нийтийн тээвэр 32

Түгжрэлийн түгжээ Метро

Хөдөөгийн хөгжил 34

Шинэ цагийн хоршоожих
хөдөлгөөн

Технологи 36

А.Сүхдорж: Программ
хангамжийн салбарт манай
залуус их элдэвтэй

Цахим эдийн засаг 38

Цахим эдийн засаг
ирэх жилүүдийн өнгийг
тодорхойлно

Худалдаа хөгжлийн банк 40

Монгол Улсыг дэлхийн
ам.долларын төлбөрийн
системд дахин холболоо

Бадрах Энержи 41

Шинэ засгаас хүлээх
хөрөнгө оруулалтын гэрээ

Хувийн бирж 42

М.Даваажаргал: Хувийн
биржийг бодлогоор дэмжих
нь хөрөнгийн зах зээлийн
хөгжлийг хурдасгана

Бүсчилсэн хөгжлийн реформд төвлөрч ажиллана

Mongolia Economy сэтгүүлийн уншигчид болон “Өөдөө тэмүүлэх Монгол буюу Go Mongolia” уриан дор зохион байгуулж буй “Монголын эдийн засгийн чуулган-2024”-д оролцож байгаа эрхэм хүндэт зочид, төлөөлөгчид Та бүхэнд энэ өдрийн мэндийг дэвшүүлье.

Өдгөөгөөс яг нэг жилийн өмнө Монголын эдийн засгийн чуулганы танхимд хөрөнгө оруулагчид, банк санхүү, олон улсын байгууллагууд, бизнесийн салбарын төлөөлөлтэй “Монголд тавтай морил” уриан дор уулзаж, эдийн засаг, хөрөнгө оруулалтын нөхцөл байдал, нөөц боломж, тулгамдсан асуудлуудын талаар хэлэлцэж, тодорхой үр дүнд хүрсэн билээ.

Өнгөрсөн нэг жилийн хугацаанд цар тахлын дараах сэргэлт бүх салбарт бодитоор бий болж, Монголын эдийн засагт олон эерэг өөрчлөлтийг авчирлаа. 2023 онд эдийн засаг 7 хувиар өсч, ДНБ 68.9 их наяд төгрөг, нэг хүнд ногдох ДНБ 5,875 ам.долларт хүрч, гадаад валютын нөөц 5.0 тэрбум ам.доллар давсан төдийгүй гадаад худалдааны нийт эргэлт 24.4 тэрбум ам.доллар, экспортын орлого 15.2 тэрбум ам.доллар боллоо. Импортын тээврийн зардал буурч, валютын ханш тогтворжиж, төсөв, мөнгөний оновчтой бодлого хэрэгжүүлсний үр дүнд инфляц 2024 оны тавдугаар сард 5.7 хувь болж буурлаа.

Сүүлийн жилүүдэд эдийн засагт дарамт болж ирсэн Хөгжлийн банкыг дампуурлаас бүрэн гаргаж, гадаад бондуудын өр, төлбөрийг барагдуулснаар ойрын жилүүдэд яаралтай төлөх өр төлбөргүй боллоо.

Аялал жуулчлалд сэргэлт бий болж, 0.6 сая жуулчин хүлээн авч, 1.3 тэрбум ам.долларын орлого олсон нь энэ салбар цаашид эдийн засагт зохих хувь нэмрээ оруулах боломжтой гэдгийг баталлаа. Уул уурхайн баялгийг иргэн бүрд хүртээх үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг УИХ-ын хаврын чуулганаар хэлэлцэн баталлаа.

Төр, хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчид, эрдэмтэн судлаачдын төлөөлөл Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийн өмнө тулгамдаж буй асуудлууд, тэдгээрийг шийдвэрлэх гарц шийдлийг эрэлхийлдэг Монгол эдийн засгийн чуулган энэ жил Улсын Их Хурлын

Л.ОЮУН-ЭРДЭНЭ
Монгол Улсын Ерөнхий сайд

ээлжит сонгуулийн дараа, Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийн дагуу төрийн тогтолцооны шинэчлэлийн хүрээнд зохион байгуулсан сонгуулийн үр дүнд шинээр сонгогдсон 126 гишүүн бүхий парламентыг бүрдүүлсэн цаг үед тохиож байгаагаараа онцлогтой болж байна.

Шинэ парламент, Засгийн газраас хувийн хэвшил, бизнесийн орчин, хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй орчин бүрдүүлэх, эрх зүйн томоохон шинэчлэл хийх, хөгжлийн мега төслүүдийг хэрэгжүүлэх талаар бодлогын түвшинд дэвшил гаргах эрмэлзэлтэй байна.

Улсын Их хурлын 2024 оны сонгуулийн үр дүнд Засгийн газар өнгөрсөн дөрвөн жилийн амжилт, ололтоо бататган “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлого, дунд хугацааны “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг тогтвортой үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэж байгаа бөгөөд ирэх дөрвөн жилд Бүсчилсэн хөгжлийн реформд төвлөрч ажиллахаар төлөвлөж байна.

Энэ удаагийн Монголын эдийн засгийн чуулган нь Засгийн газраас ирэх дөрвөн жилд реформ болгон хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй Бүсчилсэн хөгжлийн бодлого, Ногоон эрчим хүч ба эрчим хүчний салбарын либералчлал, 20 минутын хот концепцийг онцлох сэдэв болгож, хэлэлцүүлэг өрнүүлэх гэж байгаа нь оролцогч талуудын ойлголцлыг нэмж, цаашдын хамтын ажиллагааны суурийг тавих чухал боломж гэж харж байна.

15 дахь удаагаа зохион байгуулагдаж буй Монголын эдийн засгийн чуулганд дэлхийд тэргүүлэгч хөрөнгө оруулалтын корпорац, уул уурхайн хөрөнгө оруулагчид болон Олон улсын банк санхүүгийн байгууллагын нэр хүндтэй төлөөллийг Монгол Улсын Ерөнхий сайдын хувиар эх орондоо албан ёсоор урьж, өргөн бүрэлдэхүүнтэй оролцуулж байна. Энэхүү чуулганаас Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжил, хот, хөдөөгийн сэргэлтийн бодлогыг дэмжсэн, эдийн засгийг улам тэлж, төрөлжүүлэх, хиймэл оюуныг эдийн засаг, бүтээмж, үйлдвэрлэлийн салбарт өргөнөөр нэвтрүүлэх зэрэг үр дүнтэй шийдвэрүүд бүх талын оролцоонд тулгуурлаж гарна гэдэгт итгэлтэй байна. ■

Онцлох нийтлэл

Шинэ төр, засгийг ийм асуудлууд хүлээж байна

**Хөгжлийн
хоцрогдолд
орсон,
алдагдалтай
ажилладаг
эрчим хүчний
салбар шинэ
төрийг хүлээж
байна**

Монгол Улс Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтийн хүрээнд УИХ-ын сонгуулиа амжилттай явууллаа. Үр дүнд нь парламент анх удаа 126 гишүүнтэй болов. Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд Монгол Улсыг эдийн засгийн Хангай, Баруун, Хойд, Төв, Зүүн, Говь, Улаанбаатар гэсэн долоон бүсчлэлийн тогтолцоогоор хөгжүүлэхээр тодорхойлсон. Энэ хүрээнд УИХ-ын сонгуулиа ч хийлээ.

УИХ-ын ес дэх удаагийн сонгуулиар МАН 68 суудал авсан бол Ардчилсан нам 42 суудал, ХҮН нам 8, Үндэсний эвсэл 4, Иргэний зориг нам 4 суудал аваад буй. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Үндсэн хуулийн өөрчлөлт үндсэн

утгаараа энэ сонгуулиар биеллээ олсонд баяртай байна. Олон намын төлөөлөлтэй парламентыг бүрдүүлж, нийгмийн бүлгүүдийн төлөөлөл багтаж чадлаа” гэв.

Сүүлийн жилүүдэд дэлхий дахинаа эмэгтэйчүүдийн улс төрд оролцох оролцоо нэмэгдэж, эмэгтэйчүүдийн улс орны хөгжилд гүйцэтгэх үүргийг тодотгож байгаа. Энэ утгаараа олон улс орны улс төрийн түвшинд гарах эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл нэмэгдсээр байна. Монгол Улсын хувьд ч УИХ-ын сонгуульд эмэгтэйчүүдийн 30 хувийн квот тогтоож өгснэ дүнд 35 эмэгтэй гишүүнтэй болоод байна. Энэ нь Монгол Улсын хувьд анхны тохиолдол юм. ►

► Шинэ парламент, засаг төрийг эдийн засгийн хувьд юу хүлээж байгаа талаар тойм хүргэе.

“Бүсчилсэн хөгжлийн эрхэм зорилгыг “Үндэсний соёлоо дээдэлсэн, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтвортой тогтолцоотой, байгалийн унаган төрх, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хойч үедээ өвлүүлсэн, эдийн засгийн төрөлжилт, дагналт, хоршилт бүхий ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдсэн, өрсөлдөх чадвартай, харьцангуй тэнцвэртэйгээр бүс, орон нутгийг хөгжүүлнэ” гэж тодорхойлсон байдаг. Энэхүү тодорхойлолтын хүрээнд шинэ засгийн бодлого, хөгжлийн төлөвлөгөө явах ёстой.

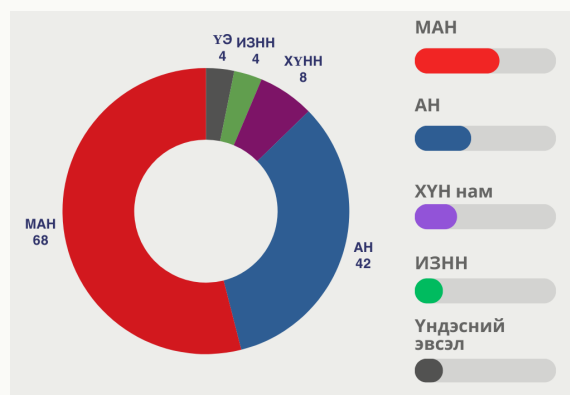
Хөгжлийн хоцрогдолд орсон, алдагдалтай ажилладаг эрчим хүчний салбар шинэ парламентийг хүлээж байна. Эрчим хүчний салбарын бодлогыг сууриар нь шинэчлэх зайлшгүй шаардлагатай байгааг онцольё. Улс орноо хурдтай хөгжүүлж, томоохон төслүүдийг хэрэгжүүлэн эдийн засгаа өргөжүүлэн тэлж, хүртээмжтэй өсөлтийг бий болгох зорилгын хүрээнд эрчим хүчний салбартаа шинэчлэл хийж, зах зээлийн зарчмын дагуу хөгжүүлж, гадаад дотоодын хөрөнгө оруулалт татах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх цаг ирсэн.

Монгол Улс уран олборлож, экспортлох төслийг явуулах дараагийн гол хэлэлцээрүүд шинэ парламент, шинэ засгийг хүлээж байна. "Бадрах Энержи" компани цөмийн энергийн түүхий эдийг Дорноговь аймагт олборлож, байгалийн түүхий эд чигээр нь экспортлох томоохон төслийг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна. Хөрөнгө оруулагчид болох Монголын Засгийн газар, Францын төрийн өмчит “Орано Майнинг” компани хөрөнгө оруулалтын гэрээний хэлэлцээг эхлүүлсэн. Цэвэр эрчим хүчний түүхий эд олборлох, гуравдагч хөршийн хөрөнгө оруулалтыг татах гэдэг утгаараа энэ төсөл стратегийн өндөр ач холбогдолтой гэдгийг мэргэжилтнүүд хэлдэг. Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах хэлэлцээр өнөөг хүртэлж үргэлжилж буй.

Орчин үеийн технологид суурилсан хөдөө аж ахуйн бодлого явуулж, тус салбарын хөгжлийг шинэ шатанд гаргах томоохон сорилт хүлээж байна. Монгол Улс хөдөө аж ахуй дээрээ тулгуурлан хөгжинө гэж байгаа.

НҮБ-ын өмнө хүлээсэн амлалтаа биелүүлэх дөрвөн жил хүлээж байна

Шинэ парламент 4 нам, нэг эвслээс бүрдэнэ

Эх сурвалж: CEX

Шинэ 30 жилд ХАА Монгол Улсын үндсэн хөгжлийн тулгуур салбар гэдгийг харуулсан бодлого явуулж, уур амьсгалын өөрчлөлтөд зохицсон бодлого, төлөвлөгөө гаргаж бодитоор хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Нэг жишээ нь, Хоршоожуулах хөдөлгөөн юм. Хоршоожуулах хөдөлгөөнийг улсын хэмжээнд илүү ул суурьтай өрнүүлж, ач холбогдлыг таниулж, эрх зүйн орчныг сайжруулан ажиллах шаардлага бий.

НҮБ-ын өмнө Монгол Улс 2030 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг 30 хувьд хүргэж бууруулна гэсэн амлалт төгсөн. Энэхүү амлалтыг биелүүлэхэд өнөөгийн шинэ засаг эрчтэй ажиллах дөрвөн жил хүлээж байна. Монгол орон нь газарзүйн байршил, эх газрын эрс тэс уур амьсгал зэргээс хамааран дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлтөд хамгийн өртөмтгий 25 орны нэг бөгөөд уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр дулааны улирлын хур тунадасны хэмжээ буурч хуурайших, гандуу болох, цөлжих явц илүү ажиглагдаж байна. Тухайлбал, 2020 оны байдлаар манай орны нийт нутаг дэвсгэрийн 76.9 хувь буюу 120.3 га талбай доройтсон бөгөөд 4.7 хувь нь нэн хүчтэй, 18.6 хувь нь хүчтэй доройтсон гэсэн ангилалд оржээ.

Түүнчлэн шинэ төр, засгийг авлигатай тэмцэх тэмцлээ үргэлжлүүлж, боловсролын шинэчлэл хийж, эрүүл мэндийн дорвитой бодлого хэрэгжүүлж, хувийн хэвшлийг дэмжсэн бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх гэх мэт тулгамдсан асуудлууд хүлээж байна. Ард иргэд сонголтоо хийсэн. Одоо шинэ төр хурдтай, хүчтэй ажиллах л үлдлээ. ■

Бүтээмж, хариуцлага, эв нэгдлийн үр дүн нь **ХӨГЖИЛ** авчирна

Монголын Эдийн Засгийн Форум ихээхэн онцлог цаг үед 11 дэх удаагаа зохион байгуулагдаж байна. Учир нь Үндсэн хуулийн өөрчлөлтөөр баталгаажсан 126 гишүүнтэй анхны УИХ бүрдэж, Засгийн газар сонгуулийн үр дүнд шинэчлэгдэн байгуулагдаж байна. Улс орны дунд болон урт хугацааны эдийн засгийн бодлогыг хэлэлцэх, илүү тэсвэртэй, өргөн суурь бүхий эдийн засгийг бий болгоход тулгарч буй хязгаарлалтуудыг шийдвэрлэхэд ээлжит форумаас хүлээх хүлээлт тэр хэрээр өндөрсөн нэмэгдэж байна.

Эдийн засгийн форумыг анхлан анх зохион байгуулж байх тэрхүү цаг үетэй ихээхэн ижил төстэй нөхцөл байдал өнөө бүрдсэн байна. Ковидын үеийн эдийн засгийн уналтаас манай улс бүрэн гарч, 2024 оныг 7 хувийн эдийн засгийн өсөлтөөр угтлаа. Энэ оны хувьд ч өсөлт тогтворжих бас хадгалагдах хүлээлт, чиг хандлага давамгайлж байна. Дэлхийн улс орнуудын нэг адил цар тахлын хүндрэл, уналтаас бид ангижирч, урагшлах тогтвортой өсөлт, хөгжил рүү зорьж, тэмүүлж явна. Гадаад худалдаа, төлбөрийн тэнцэл 2023

Хутагт овогтой Чулууны Ганхуяг
МЭЗФ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга

оны байдлаар эерэг гарч, экспорт түүхэнд дээд түвшинд тооцогдож байна. Тодруулбал, нүүрсний экспорт 70 сая тоннд хүрснээр эдийн засагт үзүүлэх нөлөө нь дахин эдийн засаг сэргэн мандах бодит хөшүүрэг боллоо.

2024 оны эхний хагас жилийн байдлаар нүүрсний экспорт 35 сая тонныг давж, энэ оны төсөвт төлөвлөсөн хэмжээнийхээ 50 гаруй хувийг аль эрт биелүүлээд байна. Улсын гадаад валютын нөөц мөн адил түүхэн дээд түвшинд хүрч, ханш тогтворжиж, инфляц Монгол банкны зорилтот түвшинд ирлээ. Эдийн засагт томоохон хүндрэл дагуулж байсан гадаад өрийн дарамт суларч, өрийн удирдлагын менежмент эрс сайжирлаа. Өр шинээр

нэмэгдэх бус өрийг дарах, зардлыг нь бууруулах үйл явц өнгөрсөн хугацаанд эрчимжлээ. Ингэснээр тогтвортой өсөлтийг хангах суурь үндсэндээ бүрдлээ.

Эргэн сануулахад, 2012 онд манай улсын эдийн засаг өндөр өсөлттэй гарч, уул уурхайн салбар дахь хөрөнгө оруулалт эрс нэмэгдэж, Оюутолгой тэргүүтэй томоохон мега төслүүд урагшилсан билээ. Үр дүнд нь Монголын эдийн засаг, бизнесийн орчин бүхэлдээ бүтэн өөрчлөгдөж, баялагтай орнуудын жишгээр “Голланд өвчин”-ий шинж тэмдэг ч манай эдийн засагт илэрч эхэлсэн цаг үе байлаа. Нүүрс, зэс тэргүүтэй эрдэс түүхий эдийн үнийн огцом өсөлт, уул уурхайн салбарт цугтаж байсан хөрөнгө оруулалтын урсгал нөхцөл байдлыг энэ

чигээр мөнх юм шиг санах хэмжээнд төөрөгдүүлсэн нь бий. Харин өнөөдөр бид алдаанаасаа суралцаж, хөрөнгө оруулалтын үнэ цэн, мөн чанарыг улсаараа ойлгож, хөгжлийг бүтээх тулах цэг гэдгийг бүрэн ухаарч, сэхээрсэн байна.

Дэлхий нийтийг түгшээж байсан цар тахлын нөлөө, түүний уршгаар олон улсын эдийн засаг, худалдааны харилцаа, тээвэр логистик болон нийлүүлэлтийн сүлжээнд төсөөлж байгаагүй хүндрэл саатал гарч, улс орнуудын эдийн засагт хямрал, өндөр инфляц авчраад байсныг бид мартах учиргүй. Үүнийг залгаад Орос, Украины хооронд өрнөж буй амаргүй нөхцөл байдал ч дээрх гинжин хэлхээг бүхэлд нь өөрчилж, үнийн өсөлт, өндөр инфляцын дарамтыг нэмэгдүүлсэн. Хэдий өнөөдөр инфляц буурч, сөрөг нөлөө арилж байгаа боловч эрсдэлийн талаар эргэцүүлэх цаг үе нэгэнт болсон байна. Тиймээс улс үндэстний эрсдэлийн удирдлага, түүний менежментийн талаар бид нухацтай хэлэлцэх, нэгдсэн санаа шийдэлд хүрэх ёстойг дээрх нөхцөл байдал харуулж амжсан байна. Ийм учраас Монголын эдийн засгийн форум үндэстний ►

► эрсдэлийн бодлогыг тодорхойлохоор төлөвлөж, нээлттэй хэлэлцүүлгийн индэрт дахин авчирлаа.

Байгаль, цаг уурын эрс өөрчлөлт, дэлхийн геополитикийн нөхцөл байдал, хүчний тэнцвэр солигдож байгаа энэ цаг үед яаж улс орноо ухаалгаар удирдан залж, хөгжиж, мөн иргэд нь өндөр орлоготой, эрүүл саруул, аюулгүй орчин нөхцөлд аж төрөх вэ. Олон сорилттой тулгарч ирсэн манай улсын хувьд эрсдэлийн менежменттэй байснаар эдийн засгийн дархлаатай болж, бусдаас хараат бус, бие даан хөгжих нөөц боломжоо нэмэгдүүлэх юм. Тиймээс үндэсний эрсдэлийн бодлого ээлжит форумын гол сэдвийн нэг. Авлигатай тэмцэх, нийслэл хотоо зөв загварчилж хөгжүүлэх, бүс нутгийн хөгжилд бүтээлч хандах, учрах эрсдэл, хүндрэлийг оновчтой даван туулах арга зам, гарц шийдлийг тодорхойлоход форум чиглэж байна.

Банк, санхүү, хөрөнгийн зах зээлийн үсрэнгүй өөрчлөлт улам эрчээ авч, баялгийн шударга хуваарилалт, хүртээмжтэй өсөлтийг тогтвортой өсөлт, хөгжлийн баталгаа болгох цаг үе бол энэ үе юм. Бидэнд давуу тал байна.

Монголын эдийн засгийн форум бүс нутгийн хөгжлийг онцолж байгаа. Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн

Монголын эдийн засгийн форум Үндэстний эрсдэлийн бодлогыг тодорхойлохоор төлөвлөж, нээлттэй хэлэлцүүлгийн индэрт авчирлаа

бодлогын зүг чиг дор “Шинэ сэргэлт” авчрах өөрчлөлтийн төлөө эдийн засгийн нөөц боломжоо илүү нарийвчлан зураглах, төлөвлөх нь хамгаас чухлаас чухал байна. Эдийн засагт саад тогтор болж байгаа хотын хэт төвлөрлийн асуудлыг ч орхиж болохгүй. Тиймээс ухаалаг хот, хүндээ ээлтэй орчныг бүрдүүлэх “20 минутын хот”-ыг хэрхэн угсрах боломжийг эрэлхийлнэ. Өргөн уудам газар нутагтай манай улсын иргэд нэг хотдоо шахалдаж, түгжрэл, төвлөрөлд бухимдаж суумааргүй байна.

Удаах том алхам бол эрчим хүч. Улс орны хөгжлийн зорилгыг хэрэгжүүлэх том төслүүд, бүтээн байгуулалтыг дэмжих зайлшгүй хэрэгцээ бол эрчим хүчний найдвартай, хангалттай эх үүсвэрийг бий болгох явдал юм. Бие даасан байдал, эдийн засгийн тусгаар тогтнолын нэгэн багана нь эрчим хүчний хангамж гэдэг нь ойлгомжтой. Эдийн засгийн өсөлт, тэлэлтийн тэргүүн баталгаа бол эрчим хүч. Тиймээс тус салбарт ахиц дэвшил гаргах, бусдын хараат байдлаас гарах алхмуудыг зоригтой хийхээс өөр аргагүй байна. Үүний илрэл Тавантолгойн дулааны цахилгаан станц,

Бөөрөлжүүтийн цахилгаан станц, Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станц ирэх жилүүдэд эдийн засагт сайн мэдээ авчирна гэж харж байгаа.

Эдийн засаг цочрооноос гарсан. Бид улам хэрсүү болж, асуудлын учир шалтгааныг олох гэж шийдэл эрэлхийлдэг болсон. Тиймээс эдийн засгийн чөлөөт бүсээ хөгжүүлж, боомтын хөгжилд үргэлжлүүлэн дорвитой анхаарах нь нийлүүлэлтийн сүлжээнд томоохон дэвшил авчрах хүчин зүйл. Тийм болохоор боомт, тээврийн асуудлаар ч энэ удаа бид ярилцах болно. “Оюутолгой” төсөл улсын эдийн засагт түүхэн чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн. Төслийн үр өгөөж гарч, гүний уурхайн үйлдвэрлэл эхэлсэн. Амжилттай хэлцлийн үр дүнд ногдол ашиг авах боломж наашиллаа.

Төрийн өмчит компаниудын засаглал хувьсан шинэчлэгдэж, үр ашиггүй нь татан буугдаж, зах зээлийн зарчим үйлчилж эхэллээ. Хөрөнгийн зах зээлээр дамжуулан олон нийтийн засаглалттай, нээлттэй хувьцаат компани болох бодлого хэрэгжиж байна. Монгол Улсын Хөгжлийн банк, Эрдэнэс Тавантолгой, Эрдэнэт үйлдвэрийг тойрсон явцуу эрх ашгийн схем нурлаа. Баялгийн хуваарилалтыг оновчтой удирдан хянах, үр хойчдоо ч хүргэх Үндэсний баялгийн сангийн эрх зүйн орчин бүрдэж эхэлсэн билээ.

Нийгэм, эдийн засгийн сэтгэлгээний томоохон өөрчлөлт явагдаж, улс нийтээрээ баян болох, хамтдаа хөгжих итгэл үнэмшил бэхжин батжиж байна. Баялгийн хараалд өртсөн эдийн засаг маань эдгэрч, илааршиж байна. Гадаад харилцаагаа манай улс маш ухаалаг, тэнцвэртэй, тогтвортой, тууштай хадгалж авч явсны үр дүнд эдийн засагт ч тусгал нь ил тод харагдаж, шууд мэдрэгдэж байна. Бүх зүйл өнөө төгс төгөлдөр болоогүй хэдий ч шийдэх арга замаа тодорхойлж эхнээсээ үр дүн нь гарч байна. Нийгэмд нүүрлэсэн авлигын хулгай ил болж далд эдийн засаг хумигдаж эхэлсэн. Эдийн засгийн багтаамж нэмэгдэж нэг хүнд ногдох ДНБ энэ онд 6000 долларт хүрч байна.

Монголчууд бид төсвийн тогтвортой байдлаа сахин хамгаалж, хуулиа чанд даган мөрдөж, өрийн удирдлагаа нягт нямбай авч явах цаг үед ажиллаж, амьдарч байна. Хэт их өөдрөг хүлээлт, төсөөлөлд умбан автах бус бодит тооцоо судалгаанд үндэслэх, эрдэмтэн судлаачдын үгээ сонсох, зөвлөлдөх, хоорондоо нээлттэй мэтгэлцэн хэлэлцэх, хөгжилд хариуцлагатай хандах цаг үеийн эзэд юм. Салаа замын уулзварт ирсэн улсынхаа хөгжлийг мэргэн тодорхойлж, санаа бодлоо нээлттэй уралдуулж, ирээдүй хойч үедээ ч нүүр бардам, нэр бүтэн байх асар их хариуцлагыг хөгжил болгон хувиргах бүтээлч Монголын төлөө хамтдаа зүтгэе! ■

Эрчим хүчний салбарт бодлогын шинэчлэл хийе

Эрчим хүчний салбарт бодлогын суурь шинэчлэл хийх зайлшгүй шаардлагатай байна. Эдийн засгийн суурь эрчим хүчний салбар нь улс орны хөгжлийн хурдыг сааруулагч болоод буйг бид мэднэ. Эрчим хүчгүйгээр улс орны хөгжлийг ярих боломжгүй.

Улс төрийн намууд 2024 оны сонгуулийн Мөрийн хөтөлбөртөө эрчим хүчний салбарт шинэчлэл хийж, эх үүсвэрийг нэмэгдүүлж, цэвэр эрчим хүч экспортлох талаар тусгасан нь сайшаалтай байв. Тухайлбал, МАН “Эрчим хүчний салбарт бодлогын суурь шинэчлэл хийж, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татаж чадвартай салбар болгож хөгжүүлнэ” гэжээ. Энэ бол эрчим хүчний салбарыг маш тодоор илэрхийлсэн агуулга гэж ойлгож болно. Өөрөөр хэлбэл, тус салбарт үнэхээр өөрчлөлт хийж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт татаж, чадавхжуулах болгох цаг ирсэн. Шинэ парламентад суудалтай бусад нам ч эрчим хүчний бодлого, эрх зүй, шинэ эх үүсвэр, хэмнэлт, үр ашиг, үнэ тариф, засаглал, хөрөнгө оруулалтад анхаарч ажиллахаа Мөрийн хөтөлбөртөө илэрхийлжээ. Тиймээс тус салбар ирэх жилүүдэд хөгжлийг урагшлуулагчийн үүргээ гүйцэтгэж шинэчлэгдэн хөгжинө гэж ойлгож болох нь.

Эрчим хүчний салбар өнөөдөр хөгжлийн хоцрогдолд орсон. Үүнээс улбаалаад Монгол Улс эрчим хүчний дутагдалд орж, хэрэглээ нь үйлдвэрлэлээсээ илүү гарсан явж байгаа. Эрчим хүчний хэрэглээ жил бүр 6-7 хувиар өсөж байна. Нөгөө талд хэрэглээг дагаад өсөх ёстой шинэ эх үүсвэрүүд баригдахгүй байна.

Манай улс эрчим хүчээр хойд хөршөөс хараат байдалд байгаа. Монгол Улс нэг квт.ц цахилгааныг ОХУ-аас дунджаар 250 төгрөгөөр худалдаж авч, жилд 330 сая квт.ц импортолсны төлбөрт 80 гаруй тэрбум төгрөг төлж байна. Монгол Улсын хувьд импортын эрчим хүч нь нийт эрчим хүчний 20 хувийг эзэлдэг бөгөөд дотооддоо 80 хувийг үйлдвэрлэдэг гэсэн статистик мэдээ бий.

Тус салбарын техник тоноглол хуучирч,

цахилгаан станц, цахилгааны шугамуудын насжилтын хугацаа дууссан. Хамгийн залуу Дулааны дөрөвдүгээр цахилгаан станц 41 настай. Мөн боловсон хүчний дутагдалд ороод эхэлжээ. Мэргэжлийн ажилтнууд, инженер техникийн ажилтнууд ажлаасаа олноор гарч, уул уурхай болон гадаадад ажиллахаар явж буй талаар мэргэжилтнүүд санаа зовнин ярьсаар байна. Түүнчлэн алдагдалтай үнэ тариф мөрдөж ирснээс болж эрчим хүчний салбар олон тэрбумын алдагдал хүлээсээр удлаа. Мөн үүнээс шалтгаалж гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт энэ салбар руу орохгүй байна. Тиймээс алдагдалгүй үнэ тариф мөрдөх, улмаар зах зээлийн зарчмаар нь тарифын бодлого явуулахад анхаарч ажиллахыг салбарынхан хүсэн хүлээсээр байгаа юм.

Мөн эрчим хүчний салбарын засаглалын асуудлыг нухацтай ярих цаг нэгэнт ирсэн. Төрийн өмчит үйлдвэрүүдийн үр ашиг, бүтэц, засаглал ямархуу байна вэ? Ихэнхдээ яам, тамгын газрын ►

МАН Мөрийн хөтөлбөртөө “Эрчим хүчний салбарт бодлогын суурь шинэчлэл хийж, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татаж чадвартай салбар болгож хөгжүүлнэ” гэжээ

► дарга нараас бүрддэг Төлөөлөн удирдах зөвлөл (ТУЗ) хэр ажилладаг вэ? Энэ мэтчилэн олон асуудал бий. Тиймээс л энэ салбарт бодлогын суурь өөрчлөлт хийх шаардлагатай байгаа юм.

Монгол Улсын шинэ парламент, шинэ засгийн газрыг ийм л салбар хүлээж байна. Шинэ засгийн газрын хамгийн эхэнд анхаарч ажиллах салбар нь эрчим хүч байна. Өнгөрсөн хугацаанд гал алдахгүйн төлөөх бодлого явж ирсэн бол одоо сууриар нь шинэчлэх бодлогыг жинхэнэ утгаар нь хийж ажиллана гэж харагдаж байна. Энэ нь зөвхөн эрх баригчдад бус, парламентад суудалтай намуудад хамаатай бөгөөд эрчим хүчний салбарт анхаарч, томоохон өөрчлөлт хийхийн төлөө хамтран ажиллах нь чухал юм. Шинэ сэргэлтийн бодлогын нэг гол чиглэл нь эрчим хүчний салбар. Энэхүү бодлогод тусгагдсан ажлууд эхнээсээ ажил хэрэг болоод явж байгаа. Харин одоо сэргэлт гэх тодотголтой уг бодлогоо ул сууриар нь дахин авч үзэж, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж ажиллах нь чухал юм.

Монгол Улс томоохон, шинэ эх үүсвэрийг богино хугацаанд барьж чадахгүй нь үнэн. Тэгвэл өсөн нэмэгдэж буй хэрэгцээг яах вэ гэсэн асуулт гарна. Энэ жил батерей хуримтлуурын станцыг барьж ажилд оруулж буй бол Бөөрөлжүүтийн 300

ДУЛААНЫ ЦАХИЛГААН СТАНЦУУДЫН НАСЖИЛТ

Шинэ засгийн газрын хамгийн эхэнд анхаарч ажиллах салбар нь эрчим хүч байна

МВт-ын станц аравдугаар сард ашиглалтад орно. Эрдэнэбүрэнгийн 90 МВт-ын станцын бүтээн байгуулалтын ажил эхэлсэн. Энэ бол сайн мэдээ. Цаашид Тавантолгой, Багануур, Шивээ-Овоогийн станцуудыг барина гэж МАН мөрийн хөтөлбөртөө тусгажээ. Мөн томоохон чадлын станцуудаас гадна тархмал эх үүсвэрүүдийг барьж, эрчим хүчний нийлүүлэлт хийнэ гэж тооцож байгаа юм.

Түүнчлэн цэвэр эрчим хүчийг хөгжүүлж, улмаар экспортолж, гадаадын хөрөнгө оруулалт татаж эдийн засгаа тэтгэх маш том боломж манайд бий. Монгол Улс нар салхи, усны арвин нөөцтэй. Дээр нь хий, устөрөгч гээд шинэ эх үүсвэрийн нөөцүүд нэмэгдэнэ. Бид эрчим хүчний шилжилтийн тухай ярьж, ажил хэрэг болгох талд дорвитой алхам хийх хэрэгтэй байна. Монгол Улс дэлхийн өмнө 2030 он гэхэд нийт суурилагдсан хүчин чадалд сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувийг 30 хувьд хүргэж, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулна гэж амласан. Энэхүү амлалтыг биелүүлэхийн төлөө үр бүтээлтэй ажиллах дөрвөн жил шинэ парламент, шинэ төрийг хүлээж байна. ■

Сэргээгдэх эрчим хүч

Эрчим хүчээ экспортолж чадах уу?

Монгол Улсын газар нутгийн 40 хувьд сэргээгдэх эрчим хүчний станцууд барих техникийн боломжтой гэсэн судалгаа гарсан байдаг

Монгол Улсын Засгийн газрын “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн эхний үе шатны “Эрчим хүчний сэргэлтийн зорилт” 2.4-т “Өмнийн говийн нар салхины эх үүсгэврийг ашиглаж сэргээгдэх эрчим хүч үйлдвэрлэж, Зүүн хойд Азийн эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээнд эрчим хүч нийлүүлэх” судалгааг хийхээр тусгасан байдаг. Энэ хүрээнд холбогдох санал, зөвлөмжийг боловсруулах, өмнө нь хийсэн судалгаан дээр үндэслэж Азийн хөгжлийн банкны дэмжлэгтэй судалгааны баг ажиллаж эрчим хүчний салбарын оролцогч талуудад шаардлагатай мэдээллийг боловсруулан танилцуулж байгааг хэлэх нь зүйтэй. Мөн “Шинэ сэргэлтийн бодлогын хурдасгуур төв”-өөс дээрх зорилтын хүрээнд холбогдох судалгааг хийж байна. Улс орны эдийн засгийн өсөлтийг хязгаарлагч хүчин зүйлсийг шийдвэрлэхгүйгээр, тэр дундаа эрчим хүчний үйлдвэрлэл, хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлэхгүйгээр бид гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татаж чадахгүй байдалд хүрнэ.

Монгол Улс эрчим хүчний дутагдалд орчихоод

байхад экспорт хийх тухай ярихаар хүмүүс ойлгохгүй байх талтай. Манай эрчим хүчний зах зээлийн хэмжээ маш жижиг. Тэгэхээр экспортын том төслүүд гэж ярьвал, манай эрчим хүчний суурилагдсан хүчин чадлаас хэд дахин том төслүүд хэрэгжих боломжтой. Ногоон эрчим хүчний томоохон төслийг говийн бүсэд хэрэгжүүлэхээр ярьж байгаа. Говийн бүс нутаг нь хүн амын нягтрал багатай, тархан суурьшсан, газар нутаг томтой гэсэн давуу талтай. Харин улс орнын хэмжээнд аваад үзвэл, газар доорх байгалийн баялгаас гадна газар дээрх баялгаа ашиглан сэргээгдэх эрчим хүчний төслүүд рүү чиглэсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засгаа төрөлжүүлэх ач холбогдолтой.

Эрчим хүчний экспортын төслүүд эрчим хүчний нэгдсэн системтэй холбоогүй, тусдаа байдлаар явахаар ярьж буй. Хэрэв төслүүд бодитой хэрэгжвэл хямд эрчим хүч авах боломжийг нээлттэй байхаар төлөвлөж, магадгүй тухайн бүс нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж болон айл өрхүүд ногоон эрчим хүч хэрэглэх ►

► боломжтойгоор зохицуулж болно.

2001 онд Монгол Улсад хийсэн АНУ-ын Сэргээгдэх эрчим хүчний үндэсний лабораторийн судалгаагаар салхины 1,100 ГВт, нарны 2,200 ГВт-аар хэмжигдэх сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцтэй гэж тодорхойлсон. Мөн 2018 онд АХБ-ны дэмжлэгтэй ажилласан судлаач нарын тооцооллоор эдийн засгийн талаас эргэлтэд орох боломж дэд

бүтцэд ойр, газрын зохион байгуулалт, ашиглалт зэргийг харвал, 2,600 ГВт-аар хэмжигдэх сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцтэй бөгөөд энэхүү нар, салхины энергийг бүрэн ашиглаж, жилд салхиар 2,550 ТВт, нараар 4,800 ТВт эрчим хүч үйлдвэрлэх боломжтой гэсэн байдаг. Энэ нь 2022 оны дэлхийн нийт цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэлийн 9.6 хувь, БНХАУ-ын цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэлийн 32 хувьтай тэнцэх үзүүлэлт юм.

Түүнчлэн манай газар нутгийн 40 хувьд сэргээгдэх эрчим хүчний станцууд барих техникийн боломжтой бөгөөд нар, салхины эрчим хүчний нөөцөд их хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийж, хөгжүүлснээр 2036 он гэхэд 10 ГВт орчим суурилагдсан хүчин чадалтай сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрүүдтэй болох бүрэн боломжтой гэсэн судалгааны үр дүн гарсан байдаг.

Монгол Улс 2015 оны Парисын хэлэлцээрт 2030 он гэхэд нүүрсхүчлийн ялгарлын хэмжээг бууруулж, дотоодын сэргээгдэх эрчим хүчний хувь хэмжээг 30 хувьд хүргэх зорилт тавьсан билээ. 2019 онд Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуульд нэмэлт,

өөрчлөлт орохоос өмнө буюу гадаадын хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээх зорилгоор тус хуульд дэмжих тарифыг зориуд ам.доллароор баталсан нь бий. Үүний хүчинд хувийн хөрөнгө оруулалтаар нарны зургаа, салхины гурван станц баригдсан. Эдгээр төсөл өнөөдөр Монгол Улсын суурилагдсан хүчин чадлын 20 орчим хувийг бүрдүүлэхэд голлох үүрэг гүйцэтгэж байна. Үүн дээр нэмээд нар, салхины 10 цахилгаан станц ашиглалтад орвол манай системийн боломжит хэмжээ техникийн хувьд тулна.

Нэгдсэн сүлжээнд сэргээгдэх эрчим хүчний төслүүдийг нэмэгдүүлэх боломжтой. Гэхдээ дуудлага худалдааны зарчмаар үнийн өрсөлдөөн бий болгох зайлшгүй шаардлагатай. Сүүлийн жилүүдэд олон улсад барьж буй нар, салхины эрчим хүчний эх үүсвэрийн өртөг, зардал хурдацтай буурч байгаа бөгөөд дараагийн төслүүдийг батарей хуримтлалтай хамт хэрэгжүүлэх тогтвортой, хэлбэлзэл багатайгаар эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээнд нийлүүлж, оролцогч талуудын маргаан бага байхаар хуулийн зохицуулалт хийхээр хүлээгдэж байна.

Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлт, нүүрстөрөгчийн ялгарлыг бууруулах арга хэмжээний хүрээнд нүүрстэй холбоотой аливаа төсөл, хөтөлбөрөөс татгалзаж, сэргээгдэх эрчим хүч рүү чиглэсэн хөрөнгө оруулалт олон улсад нэмэгдсээр байна. Тиймээс сэргээгдэх эрчим хүчний экспорт цаг үеэ олсон асуудал юм. “Азийн супер сүлжээ”, “Гобитек”, “Зүүн хойд Азийн эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээ”, “Нэг бүс, нэг зам” зэрэг олон улс хоорондын төсөл, хөтөлбөр арга хэмжээнд Монгол Улс голлох үүрэгтэй оролцож, бүс нутагтаа идэвх, чармайлт гаргаж байх шаардлагатай байна. Сэргээгдэх эрчим хүчний экспортын төсөл хэрэгжсэн тохиолдолд тухайн үйлдвэрлэх эрчим хүчийг худалдан авах боломжит ганц зах зээл бол манай өмнөд хөрш билээ. Цахилгаан эрчим хүчний экспортын холболтын хамгийн ойрын цэгүүдийг БНХАУ-ын ӨМӨЗО-ын нутаг дэвсгэр дэх Kubuqi, Ulanbuh, Tengri, Badan Jilin зэрэг муж гэж тодорхойлж байна.

Хятад бол дэлхийн эрчим хүчний хамгийн том хэрэглэгч, эдийн засгийн дотоод нөөц боломж нь нэмэгдэхийн хэрээр тус орны эрчим хүчний хэрэгцээ тасралтгүй өсөж байна. 2023 оны тооцоогоор нийт суурилагдсан хүчин чадал 2,853 ГВт хүрч, жилдээ 9,220 тэрбум кВт/цаг цахилгаан

**ӨМӨЗО
улсынхаа
сэргээгдэх
эрчим хүчний
цөм бааз буюу
“Цэнхэр далай”
болох зорилт
тавьсан**

► хэрэглэсэн статистик тоо бий. Энэ нь маш том эрэлт хэрэгцээ юм. Манай улсын хувьд газарзүйн байршлын хамгийн тохиромжтой байрлалд буй том боломж билээ.

БНХАУ нүүрстөрөгч бага ялгаруулах арга замаар эрчим хүч үйлдвэрлэх, цэвэр технологийг түлхүү ашиглан 2060 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарлыг тэг болтол бууруулах зорилт тавьсан. Өнгөрсөн жилүүдэд сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн салбар нь хурдацтай хөгжиж, тэр дундаа ӨМӨЗО улсынхаа сэргээгдэх эрчим хүчний цөм бааз буюу “Цэнхэр далай” болох зорилт тавьсан. 2023 оны байдлаар нийт суурилагдсан хүчин чадлынх нь 15 хувийг салхин цахилгаан станц, 21 хувийг нарны цахилгаан станц эзэлж байна. Үүнийг 2022 онтой харьцуулахад, салхин цахилгаан станцын суурилагдсан хүчин чадал 21, нарных 55 хувиар тус тус өссөн үзүүлэлт гарчээ. Гэсэн хэдий ч нар, салхины эрчим хүчний технологиудыг уламжлалт эрчим хүчний технологитой харьцуулахад ижил хэмжээний энерги үйлдвэрлэхэд 10 дахин илүү хэмжээний газар ашиглах шаардлагатай тул Хятад улс ч газрын асуудалтай нүүр тулж байна.

2014 онд Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа тогтоож, талууд эрчим хүчний салбарт хамтран ажиллах харилцан ойлголцлын санамж бичигт гарын үсэг зурсан. Энэхүү санамж бичигт сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт идэвхтэй хамтран ажиллах, “Азийн супер сүлжээ” төслийг идэвхтэй судалж хамтран ажиллах зорилт дэвшүүлсэн. Сэргээгдэх эрчим

Хятад бол дэлхийн эрчим хүчний хамгийн том хэрэглэгч, эдийн засаг нь тэлэхийн хэрээр тус орны эрчим хүчний хэрэгцээ тасралтгүй өсөж байна

хүчний эх үүсвэрийг бий болгох, хил дамнасан хэт өндөр хүчдэлийн цахилгаан дамжуулах агаарын шугам байгуулах, дэд станцын техник, технологийн шийдэл гаргахад сайн төлөвлөлт, бодлого зохицуулалт шаардлагатай. Хоёр улсын Засгийн газрын хооронд тусгайлан хороо байгуулан хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөл, худалдааны үнэ, тарифыг маш сайн харилцан тохиролцох шаардлагатай нүүр туулж байна.

Монгол Улсын Засгийн газар БНХАУ-ын одоо боловсруулж буй “XV дугаар Таван жилийн төлөвлөгөө”-нд Монгол Улсаас сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэртэй цахилгаан эрчим хүч худалдан авна гэсэн заалтыг тусгахын тулд хоёр улсын дипломат ажиллагааны хүрээнд харилцан тохиролцох ажлыг холбогдох шатанд зохион байгуулах хэрэгтэй байна. Мөн нэн тэргүүнд нар, салхины эрчим хүчний арвин нөөц бүхий говийн бүс нутгийн аймгууд сэргээгдэх эрчим хүчний цаашдын хөгжлийн хандлагыг харгалзан үзэж сэргээгдэх эрчим хүчний зориулалтаар ашиглаж болох газрыг тогтоох шаардлагатай. Ингэснээр сэргээгдэх эрчим хүчний станцуудыг барьж байгуулах төлөвлөлтийн бүсийг бий болгох, газрын мэдээллийн санд тэдгээр мэдээллийг оруулж энэ талын зөв ойлголтыг тухайн бүс нутагт амьдарч буй иргэдэд ойлгуулах зэрэг шат дараалсан алхмуудыг хийх нь зүйтэй байна.

Мөн сэргээгдэх эрчим хүчнийг зохистой харьцаагаар хөгжүүлэх буюу эрчим хүчний нэгдсэн системийн инерцийг хадгалах, найдвартай, тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор сэргээгдэх эрчим хүчний төслүүдийн дэргэд дулааны цахилгаан станц, усан цахилгаан станц эсхүл хуримтлуурын станц барих нь чухал юм. Учир нь манайх шиг дулааны өндөр хэрэгцээтэй, хүйтэн цаг уурын бүсийн онцлогтой улсад цэвэр эрчим хүчний шилжилтийг богино хугацаанд хийх нь багагүй хүндрэлтэй тулах юм. Нүүрсээр ажилладаг эрчим хүчний эх үүсвэрүүдийг барихад олон улсаас санхүүжилт олдохгүй тул дотоодын санхүүгийн эх үүсвэр болон бусад тусгай эрхийн гэрээгээр гэсэн сонголтоор шийдэх боломжтой.

Эдийн засгийн хязгаарлагч хүчин зүйл болсон эрчим хүчний салбарын нэг бүрэлдэхүүн хэсэг болох сэргээгдэх эрчим хүчний салбарыг зохистой хөгжүүлж, улсын хөгжлийн алсын харааг тодорхойлж чадах эсэх нь бодлого боловсруулагчдын алдаж боломгүй боломж, аманд орсон шар тос юм. ■

Шинэ сэргэлтийн бодлогын хурдасгуур төв

БНХАУ-ын эрчим хүчний системийн суурилагдсан хүчин чадал болон жилийн өсөлт (2013-2023 он)

Эх сурвалж: YCX, Монголбанк

MONGOLIA

Go Mongolia

“GO MONGOLIA” брэндинг Монголд яагаад ирэх ёстой вэ

Аялал жуулчлал нь манай улсын стратегийн үндсэн салбарын нэг. Тиймээс Монгол Улсын Засгийн газраас 2023, 2024, 2025 оныг “Монголд зочлох жил” болгон зарлаж, эхний нэг жилд нэг сая жуулчин хүлээн авах маркетингийн зорилт дэвшүүлсэн. Зорилтын хүрээнд визний хөнгөлөлт чөлөөлөлт, агаарын тээврийн нислэгийн харьцангуй чөлөөт бодлого, гадаадын жуулчдад зориулсан татварын буцаан олголт зэрэг холбогдох хууль, эрх зүйн зохицуулалт хийсэн нь эерэг үр дүнг авчирсан юм. Аялал жуулчлалын салбарын 2023 оны төсөв 4.9 тэрбум төгрөг байсан бол 2024 оны төсөв даруй 2.5 дахин нэмэгдэж, 12.8 тэрбум төгрөгөөр батлагдсан. Энэхүү төсөв нь салбарын гол үйл ажиллагаа болсон аялал жуулчлалын эвентүүд гадаад сурталчилгаанд зориулагдах аж. Аялал жуулчлалын салбар 2024 онд нэг сая жуулчин хүлээн авч, зургаан

Парисын олимпын үеэр монгол соёлын өвийг таниулах “Mongolia House” арга хэмжээ болно

их наяд төгрөгийн орлоготой байх урьдчилсан тооцоо гарчээ. 2023 онд салбарын хэмжээнд аялал жуулчлалын 69 эвент зохион байгуулсан бол 2024 онд энэ тоо хоёр дахин нэмэгдэж, нийт 125 эвент зохион байгуулахаар БОАЖЯ, Соёлын яам хамтран төлөвлөгөөндөө тусгасан. Түүнчлэн аялал жуулчлалын салбарын улирлын хамаарлыг багасгах зорилгоор өвлийн аялал жуулчлалыг бодлогоор дэмжиж, хөгжүүлэхээр ажиллаж байгаа юм. Цаашдаа дэлхий дахинд өөрийн өвөрмөц ондоошил, ялгарал бүхий бүтээгдэхүүн үйлчилгээгээ жилийн аль ч улиралд үзүүлж болох арга хэмжээг тэд төлөвлөсөн. Тодорхой бүс нутгуудыг илүү онилж тэдгээр орноос ирэх хэрэглэгчдийн эрэлт хэрэгцээг мэдэрсэн аяллын бүтээгдэхүүнүүдийг хөгжүүлэх аж.

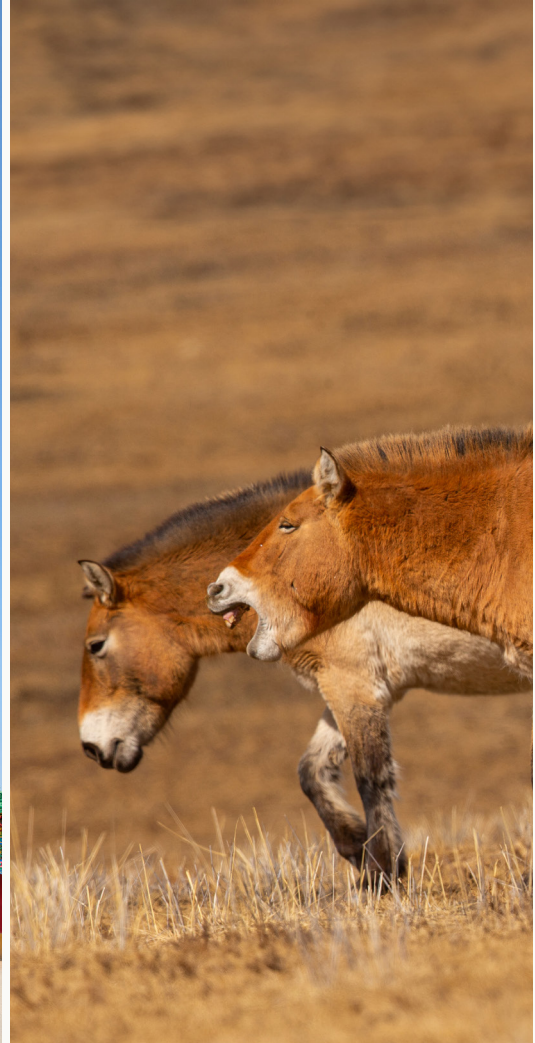
“Welcome to Mongolia” уриан дор эх орноо олон улсад сурталчлан таниулах ажлын хүрээнд ►

MONGOLIA

18 сарын стратегийг баталжээ. Стратегийн хүрээнд улсынхаа үзэсгэлэнт байгаль, дахин давтагдашгүй соёл уламжлал, баялаг түүхэд суурилсан аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх боломжтой гэж үзсэн байна. Үүнээс гадна гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах зорилгоор хөрш орнуудаас ялгарах онцлог бүхий ардчилсан тогтолцоо, цахим шилжилт болон засаглалын цахимжилтаа сурталчилж, жуулчдыг татах, бусад улсад таниулах стратегийг боловсруулжээ. “Welcome To Mongolia” нэрийн дор гадаадын жуулчдыг Монгол Улсад аялахыг уриалсан бол, дараагийн алхам нь Монголд яагаад ирэх ёстой вэ гэдгийг “Go Mongolia” брэндингээр таниулахаар зорьжээ.

“Welcome to Mongolia” арга хэмжээний хүрээнд CNN, Financial Times, Washington Post зэрэг 40 гаруй дэлхийн томоохон хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр манай улсын тухай эерэг

2023 онд хүлээн
авсан жуулчин

651.000

2024.07.02-ны
байдаар

314.148

Өдөрт дээд
тал нь

5.174

мэдээ, нийтлэл гарчээ. Мөн уламжлалт хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээс гадна олон нийтийн сүлжээнд сая сая дагагчтай дэлхийн хэмжээний нөлөөлөгчдийг Монголд урьж, 2023 онд Nas Summit арга хэмжээг Улаанбаатар хотноо зохион байгуулсан. Харин энэ жил Англи Улсын ууган хөлбөмбөгийн клубуудын нэг болох Фүлхэм багтай хамтын ажиллагаа эхлүүлжээ. Тодруулбал, 3.2 тэрбум үзэгчтэй Английн Премьер лигийн тоглолтын шинэ улиралд Фүлхэм баг “Go Mongolia” Үндэсний брэндингийн хүрээнд манай улсыг олон улсад сурталчлах юм байна. Эдгээр олон талт хамтын ажиллагааны үр дүнд манай улс өнгөрсөн онд түүхэнд анх удаагаа 650 мянган жуулчин хүлээн авч тус салбараас олон орлого 1.3 тэрбум ам.долларт хүрэв. Харин энэ жил амжилтаа бататгаж нэг сая жуулчин хүлээн авахаар зорьж

байгаа бөгөөд өнгөрсөн зургаадугаар сард нэгхэн өдөрт л манай улсад 5174 жуулчин ирсэн байна.

Түүнчлэн Төрийн дээд шагнал, тэргүүн зэргийн “Чингис хаан” одонт, Монгол Улсын Соёлын элч Морин хуурын найрал хөгжим “Монголын сайхан орон” тоглолтоо дэлхийн тайзнаа толилуулав. Сиднейн дуурийн театрт 2200 гаруй үзэгч, БНФУ-ын Парис хотын Версалийн хааны Дуурийн театрт 1000 гаруй үзэгч, БНФУ-ын Нант хотын Консерваторын Дебюсси танхимд 1000 гаруй үзэгч, БНХАУ-ын Шанхай хотын Jaguar symphony Hall-д 1200 гаруй үзэгчийг тус тус цуглуулж чадсан юм. Мөн Франц Улсын Нант хотноо “Чингис хаан: Монголчууд дэлхийг өөрчилсөн нь” үзэсгэлэнг толилуулж 250 мянга гаруй хүн үзэж сонирхов. Мөн манай уран бүтээлчид Каннын кино наадамд оролцож, Итали Улсын Венецийн

► биеннальд өрсөлджээ. Ийнхүү соёл урлагаар дамжуулж Монгол Улсаа сурталчилан таниулснаар манай улсын олон улсад эерэгээр танигдсан хувь 2023 онд 24 хувь байсан бол энэ онд 38 хувь болж нэмэгдсэн байна. Энэ хэрээр Монгол Улсыг олон улсад танин мэддэг болж, Үндэсний бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үнэ цэн улам нэмэгдэж байгааг Соёлын сайд Ч.Номин онцлов.

Манай улсыг зорин ирж буй жуулчдын 70-аас дээш хувь нь манай орны түүх соёл, үзэсгэлэнт байгальд татагдан ирдэг. Иймээс “Чингис хаан: Монголчууд дэлхийг өөрчилсөн нь” үзэсгэлэнг Чех улсын Прага хот дахь Үндэсний музей, аравдугаар сард Швейцарын Цюрих хотын Ритберг музейд, 2026 онд Берлиний Түүхийн музей, Канад, АНУ зэрэг улс орнуудад гаргахаар төлөвлөсөн байна. Мөн Европын холбооны улсуудын музейтэй

хамтран ажиллаж, нүүдлийн соёл иргэншил, Монголын эзэнт гүрний түүхтэй холбогдох дурсгалуудаас бүрдсэн үзэсгэлэнг дэлгэхээр Соёлын яам төлөвлөжээ. Түүнчлэн дэлхийн хэмжээний хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх, эх орноо олон улсад сурталчлах ажлыг илүү эрчимжүүлэхээр зорьж байгаа юм байна. Мөн олон улсын нөлөөлөгчид болон урлаг, спортын дэлхийн хэмжээний алдартнуудыг Монгол Улсад урихаас гадна Парисын олимпын үеэр монгол соёлын өвийг таниулах “Mongolia House” хөтөлбөрийг тус хотод зохион байгуулахаар төлөвлөжээ. Эдгээр ажлын үр дүнд Монгол Улсын нүүдлийн соёл иргэншил болон түүхэн дурсгалууд олон улсын түвшинд өндөрөөр үнэлэгдэж, манай улсыг сонирхон ирэх жуулчдын тоо нэмэгдэх нь гарцаагүй. ■

**“Чингис хаан:
Монголчууд
дэлхийг
өөрчилсөн нь”
үзэсгэлэн олон
улсад танигдав**

Реформ

Бүсчилсэн **ХӨГЖИЛ**

Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал”-ыг 23 жилийн дараа УИХ-ын 2024 оны 64 дүгээр тогтоолоор батлав.

Бүсчлэн хөгжүүлэх асуудал 2001 оныг хүртэл судалгаа шинжилгээний түвшинд байсан бөгөөд 2001 оноос төрийн бодлого болж, хөгжлийн бодлогод ашиглах эхлэлийг тавьсан. УИХ-ын 2001 оны 57 дугаар тогтоолоор Монгол Улсад эдийн засгийг бүсчлэн хөгжүүлэх үзэл баримтлалыг баталж, тус тогтоолын хэрэгжих хугацааг 2020 хүртэл гэж үзсэн билээ. Энэхүү үзэл баримтлалын дагуу хөгжүүлэх зорилгоор “Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн удирдлага, зохицуулалтын тухай” хуулийг 2003 онд УИХ-аас баталж мөрдүүлсэн.

Улаанбаатар хотод нийт хүн амын 48.9 хувь буюу 1.7 сая хүн амьдарч, бүртгэлтэй аж ахуйн нэгжийн 70 хувь, худалдаа үйлчилгээний 84, их дээд сургуулийн 96 хувь нь төвлөрч, ДНБ-ий 63 хувийг үйлдвэрлэж байгаа нь хот, хөдөөгийн хөгжлийн ялгаатай байдал үүссэнийг харуулж байна.

Ийнхүү “Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал”-ыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, бусад орны туршлагад үндэслэн,

Г.Түвдэндорж
Эдийн засаг, хөгжлийн дэд сайд

олон улсын байгууллага, орон нутаг, эрдэмтэд, иргэд, хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор шинэчлэн боловсруулах ажлыг 2018 оноос хойш эрчимтэй хийсээр 23 жилийн дараа УИХ-ын 2024 оны 64 дүгээр тогтоолоор баталсан.

Өнгөрсөн хугацаанд УИХ-ын сонгуулийн тойрог аймаг, дүүргээр явдаг байсан нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжих төсөл, хөтөлбөрүүдийг аймаг, сум, дүүрэгт зориулан хэт жижиглэн хуваарилах нөхцөлийг бүрдүүлж байсан. Энэ нь бүсчилсэн хөгжлийн

үзэл баримтлалд туссан үндэсний, бүс дамнасан стратегийн ач холбогдол бүхий бүтээн байгуулалтын төслүүдийн хэрэгжилт удаашрах үндсэн шалтгаан болсон билээ.

Аливаа улсын төрийн бодлогын нэг гол чиглэл нь газар нутгийнхаа өнцөг булан бүрд оршин суух иргэдийн ахуй амьдралын таатай нөхцлийг бүрдүүлэх асуудал бөгөөд үүнийг шийдвэрлэх үндсэн арга нь нутаг дэвсгэрийн эдийн засгийн орон зайн зохион байгуулалт буюу бүсчлэн хөгжүүлэх явдал байсаар ирсэн.

Төр засгаас “Бүсчилсэн реформ”-ыг эхлүүлж, 2024

оныг “Бүсчилсэн хөгжлийг дэмжих жил” болгон зарлаж, улмаар УИХ-ын ээлжит сонгуулийг бүсчилсэн тойргоор зохион байгуулах шийдвэр гаргасан нь олон жил ярьж ирсэн бүс нутгийн хөгжлийн бодлогыг эрчимжүүлэхэд чухал түлхэц болсныг онцлох хэрэгтэй.

Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд улсын хөгжлийг түргэтгэх эдийн засгийн арга хэрэгсэл болох долоон бүсийг тодорхойлж, тэдгээр бүсийн тэргүүлэх чиглэл, эрхэм зорилгыг томьёолон, түүнд хүрэх эдийн засаг, санхүүгийн дэмжлэг, бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх, орон зайн төлөвлөлт бүхий зорилтуудыг “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлоготой уялдуулан тодорхойлсон.

Бүсчилсэн хөгжлийн зорилго юу вэ?

Бүсчилсэн хөгжлийн эрхэм зорилгыг “Үндэсний соёлоо дээдэлсэн, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтвортой тогтолцоотой, байгалийн унаган төрх, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хойч

► үедээ өвлүүлсэн, эдийн засгийн төрөлжилт, дагналт, хоршилт бүхий ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдсэн, өрсөлдөх чадвартай, харьцангуй тэнцвэртэйгээр бүс, орон нутгийг хөгжүүлнэ” гэж тодорхойлсон.

Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд Монгол Улсыг эдийн засгийг Хангай, Баруун, Хойд, Төв, Зүүн, Говь, Улаанбаатар гэсэн долоон бүсчлэлийн тогтолцоогоор хөгжүүлэхээр тодорхойлсон.

“Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал” нь Монгол орны өргөн уудам нутгийн байгаль-цаг уурын бүс, бүслүүрийн хувьсал өөрчлөлт, экологийн даац, чадавх, нүүдлийн соёл иргэншлийн өв соёл, үндэстэн угсаатны зан заншил, иргэдийн хоршин хамтран ажиллах сонирхол, хэрэгцээ, монголчуудын оюун сэтгэлгээний чадамж, тэдгээрийн орон зайн тархалтын шинж зэрэг өвөрмөц онцлогийг бүс нутаг, бүсүүдэд тусгасан төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндэс болж байна.

- Бүс нутгийн хөгжлийн орчин үеийн онолын чиг хандлагад үндэслэж;
- Бүс нутгийн онцлог, давуу талыг нээн илрүүлж;
- Бүс, орон нутгийн эдийн засгийн чиг үүргийг оновчтой тодорхойлж;
- Байгалийн нөөц баялгийг зохистой, өгөөжтэй, хүртээмжтэй ашиглаж, хамгаалж;
- Үйлдвэр, үйлчилгээг хоршилт, төрөлжилт, дагналт, кластерын бодлогоор дэмжиж;
- Бүс орон нутагт өндөр технологи, инновацыг нэвтрүүлж;
- Бүс дамнасан, салбар хоорондын уялдааг хангасан стратегийн төслүүдийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж;
- Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтыг бүсээр оновчтой хуваарилж;
- Татвар, санхүүгийн ялгаатай бодлогыг хэрэгжүүлж;
- Бүс нутгийн хөгжилд оролцогч талуудын хамтран ажиллах сонирхлыг дэмжиж;
- Тээвэр логистикийн нэгдсэн сүлжээ, боомт, чөлөөт бүс, тусгай бүсийг хөгжүүлж;
- Эрчим хүчний нэгдсэн, ухаалаг сүлжээг байгуулж;
- Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдэн, зах зээлийг тэлж,
- Орчин үеийн шинэ суурьшлын бүс, хотуудыг байгуулж;
- Бүс нутгийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжиж, ажилгүйдэл ядуурлыг бууруулж;
- Орон нутагт ажиллаж, амьдрах, бизнес эрхлэх таатай нөхцөлийг бүрдүүлсэн өрсөлдөх чадвартай бүс нутгийг хөгжүүлнэ.

Бүсчилсэн бодлогын онцлог юу вэ?

Хөрш орнууд улмаар Европ, Азийн бусад оронтой өргөргийн дагуу, Өрнө, дорно (Номхон далайн орнууд)-ын орнуудтай уртрагийн дагуу холбож тэдгээрийн хоорондын зорчигч, ачаа тээврийн дамжин өнгөрүүлэх чадавхыг бүрэн ашиглаж, нутаг дэвсгэрийн хэсэг бүрийг хоорондын уялдааг сайжруулж, газар нутгаа эзэмших ба нягтруулж ашиглах нүүдэлчдийн аж ахуй соёлын дэвшилтэт өв уламжлал, суурин иргэншлийн давуу тал зэргийг зохистой хослуулан хөгжих онцлогтой юм.

Монгол Улсын үндэсний хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, үйлдвэрлэл үйлчилгээний хөгжил байршилт, хүн амын нутагшил, дэд бүтэц газар ашиглалт, зохион байгуулалтын орон зайн уялдааг хангах энэхүү цогцолбор үйл ажиллагаанд улс үндэсний болон олон улсын нийтлэг эрэлт хэрэгцээ, салбар, орон нутгийн бодлогыг ухаалгаар уялдуулах замаар нутаг дэвсгэрийн нийгмийн тэнцвэрт хөгжил, экологийн өөрчлөлтөд зохицсон тогтвортой хөгжил, дэвшлийг дээдэлсэн.

Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын хүрээнд улсын төсөв, санхүүгийн нөөцийг

үндэсний болон салбар, бүс нутгийн онцлог хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлд нийцүүлэн нутаг дэвсгэрээр зохистой төлөвлөн хуваарилах нь төрийн зохицуулалтын нэгэн чухал арга хэрэгсэл юм. Зах зээлийн нөхцөлд төр төсвийн хөрөнгийг зохистой байршуулах, дахин хуваарилах, тогтворжуулах гэсэн гурван үндсэн арга замаар өөрийн чиг үүргээ хэрэгжүүлж байна. Үүнийг бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын үүднээс авч үзвэл, хөрөнгө оруулалтыг эдийн засгийн өсөлтийг түргэтгэж эн тэргүүнд үр ашиг өгөх бүс нутаг, салбарт “байршуулах”, салбар хоорондын, бүс нутаг хоорондын уялдааг хангах зорилгоор “дахин хуваарилах”, нийгэм, эдийн засаг, экологийн тэнцвэрийг хангах үүднээс “тогтворжуулах” зорилготой гэж томъёолж болох юм.

Эдийн засгийн бүсчлэлийн мөн чанар нь орон нутгийн, төвлөрөн болон төрөлжин хөгжих орон зайн зохион байгуулалтын голлох арга хэрэгсэл төдийгүй засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжүүдийн тэнцвэртэй, харилцан уялдаатай цогц хөгжлийг дэмжих, төрөөс хөгжлийн бодлогыг хөтлөн чиглүүлж, удирдан зохицуулах, шударга ёсны зарчмыг хэрэгжүүлэх гол механизм гэдэгт оршиж байна. ■

Хүртээмжтэй өсөлт

Баялгийн сан ба тэнцвэртэй хуваарилалт

Монголчууд сонгуулийн өмнөхөн Үндэсний баялгийн сантай болоод авсан. УИХ-аас Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг 2024 оны дөрөвдүгээр сарын 19-нд баталсан. Тус хуулийн гол үзэл санаа газрын хэвлийн баялгийг ашиглах суурь зарчим, нөхөн сэргээгдэхгүй эрдэс баялгаас бий болсон үр өгөөжийг өнөө ба хойч үеийн иргэн бүрд тэнцвэртэй хуваарилахад чиглэж байгаа юм.

2019 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийн 6.2-т “Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно” гэж заасан байдаг.

Энгийнээр хэлбэл, энэ заалтыг л хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн. Газрын дорх баялгийг зөвхөн өнөө үеийнхэн бид хэрэглээд дуусахгүйгээр ирээдүйдээ ч бас үлдээж, тэнцвэртэйгээр ашиглах тухай ойлголт. Ерөнхийлөгчөөсөө эхлээд, уул уурхайн компаниуд, мөн Долоон буудлын Долгор эмээ ч ижил тэгш ашиг хүртэж, өвөг дээдсийн үлдээсэн баялгын үр шимээр сайн сайхан амьдрахыг л хэлээд байгаа юм.

Дэлхий дээр хөгжлийн ийм зорилготой олон сан бий. Монгол Улс ч нэлээд эртнээс үндэсний сантай болох асуудлыг судалж явсаар өнгөрсөн дөрөвдүгээр сард баталгаажууллаа. “Баялгийн сангийн хөрөнгийг арвижуулах, хөрөнгө оруулалтыг татах, ирээдүйн үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх талд Норвегийн баялгийн сан болон Сингапурын хуримтлалын сангийн жишиг загварт тулгуурласан” гэж Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ мэдэгдсэн.

Хуримтлалын сангийн орлогыг иргэдийн орон сууц, боловсрол, эрүүл мэндэд зарцуулна

Тус сан дотроо Ирээдүйн өв сан, Хуримтлалын сан, Хөгжлийн сан гэсэн үндсэн гурван сантай байна.

Ирээдүйн өв сангийн орлого өнөөдрийн хуулиараа ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн 65 хувьд төвлөрч, энэ сан бүрддэг. Хуримтлалыг 2030 он хүртэл бүрдүүлж, улмаар 2030 оноос хуримтлагдсан хөрөнгийг ирээдүйн сайн сайхны төлөөх бүтээн байгуулалт, хөрөнгө оруулалтад зарцуулах хуулийн зохицуулалттай.

Хуримтлалын сан нь төрийн өмчит уул уурхайн компаниудын төрд ногдож буй 34 хувийн ногдол ашгаас бүрдэнэ. Хөгжлийн сангийн хувьд Төсвийн тогтворжуулалтын санг өөрчлөх замаар Орон нутгийн хөгжлийн сантай нэгтгэж энэхүү санг бий болгохоор тусгажээ.

Дээрх гурван сан нийлээд Үндэсний баялгийн санг бүрдүүлнэ. Тус тусдаа зорилготой, өөр өөр эх үүсвэрүүдээс хуримтлал бий болно. Тухайлбал, Хөгжлийн санд тухайн жилийн төсвийн давсан орлогын 50 хувийг төвлөрүүлнэ. Уг сангийн хөрөнгийг бүтээн байгуулалт дэд бүтцийн томоохон төслүүдийг санхүүжүүлэхэд зориулна.

Харин Хуримтлалын сан төрийн өмчит уул уурхайн компаниудын төрд ногдож буй 34 хувийн ногдол ашгаас бүрдэх бөгөөд үр шимийг ард иргэдэд тэгш хуваарилна гэж байгаа. Гэхдээ 1072 ►

► хувьцааны ашиг шиг бэлэн мөнгө тараахгүй. Ард иргэдийн хамгийн тулгамдсан гол гурван асуудлыг шийдэх, дэмжих замаар хөрөнгийг бэлэн бусаар үр шимийг хүртээх юм. Энэ нь юу гэсэн үг вэ гэхээр бүх иргэнийхээ орон сууцтай болох, боловсрол мэдлэг эзэмших, улмаар эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад нь зориулна гэж тусгасан. Монголчууд бидний хамгийн тулгамдсан гурван асуудлыг шийднэ гэсэн үг.

“Өнгөрсөн оны санхүүгийн үзүүлэлтээр уул уурхайн компаниудын 34 хувийн ногдол ашгийн дүнг тооцож үзэхэд, 1.1 их наяд төгрөг байх тооцоолол гарсан. Уул уурхайн компаниудын хариуцлага дээшилж, ил тод байдал нэмэгдэж, эдийн засаг сайжирч байгаа энэ үед 1.1 их наяд төгрөг өсөх боломжтой” гэж Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ тус хуулийн төслийг УИХ-аар хэлэлцэх үед хэлсэн.

Тодруулбал, “Эрдэнэс Монгол” компанийн эзэмшлийн стратегийн ордуудын 34 хувь, цаашид ашиглах стратегийн ордуудын ашиг Монгол банканд иргэдийн нэрийн дансанд шууд төвлөрч, иргэдийн орон сууцжуулалт, боловсрол, эрүүл мэндэд зарцуулагдахаар хуульд заажээ. Монгол Улс уул уурхайн баялгаа байгальд ээлтэйгээр зөв, өгөөжтэй ашиглаж, эдийн засгаа тэлэх тусам иргэд бидний хуримтлал арвижиж, тэр хирээр амьдрал дээшилнэ гэж ойлгож болох нь.

Стратегийн ач холбогдол бүхий “Эрдэнэс Монгол” нэгдлийн харьяа Эрдэнэт, Таван толгой, Оюу толгой, Асгат, Багануур, Шивээ-Овоо, Төмөртэйн орд гэсэн долоон орд байгаа. Эдгээрээс гадна цаашид ашиглах ордуудын төрд ногдох 34 хувийн эзэмшлийн ногдол ашгийг Хуримтлалын санд төвлөрүүлэх аж.

Хуримтлалын сангийн дансыг Монголбанканд байршуулж, албан ёсоор нээх үйл ажиллагаа 2024 оны тавдугаар сарын 9-нд болсон. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Эрдэнэс Монгол”-ын эзэмшлийн стратегийн ордуудын 34 хувьд ногдох ногдол ашиг иргэдийн Хуримтлалын санд төвлөрч байна гэсэн үг юм. Хуримтлалын сан бол дундаж давхаргыг тэлэх үндэсний шинэ тогтолцоо юм. Хуримтлалын сан бол Та бидний шинэ итгэлцлийн гэрээ бөгөөд хамтын хариуцлагын хэлцэл байх болно” гэж нээлтийн үеэр хэлснийг онцлоё.

Хуримтлалын сангийн дансанд Засгийн

**Үндэсний
баялгийн
сан дотроо
Ирээдүйн
өв сан,
Хуримтлалын
сан, Хөгжлийн
сан гэсэн
үндсэн гурван
сантай байна**

газраас 500 тэрбум төгрөгийг шилжүүлснээр тус эх үүсвэрийг орон сууцны хөтөлбөрийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэхэд зарцуулахаар төлөвлөсөн бөгөөд нийт 10000 гаруй өрх орон сууцны ипотекийн хөнгөлөлттэй хүүтэй зээлд хамрагдах боломж нээгдсэн.

Нэрийн дансны тухайд, иргэн бүр өөрийн данстай байх бөгөөд иргэдийн нэрийн дансууд нь нэгдсэн байдлаар Хуримтлалын санг бүрдүүлнэ. Гэхдээ иргэдийн нэрийн данс “Эрдэнэс Таван толгой” компанийн ногдол ашиг хуваарилдаг данснаас өөр. 1072 хувьцааны ногдол ашиг бол бэлэн мөнгөөр олгогддог хувьцааны данс” гэж “Эрдэнэс Монгол” компанийн гүйцэтгэх захирал С.Наранцогт тодотгожээ.

Ер нь Баялгийн сангийн үзэл санааг маш сайн хэрэгжүүлж чадвал, Монгол Улсын дундаж давхарга жинхэнэ утгаараа өргөн тэлж, бэхжихийн зэрэгцээ байгальд ээлтэй, орчин үеийн технологижсон уул уурхайн салбарыг бий болгож, энэ хирээр эдийн засаг тэлж, илүү хүртээмжтэй хөгжих болно гэсэн утгыг агуулж байгаа юм. Энэ нь уул уурхайн үйл ажиллагаа илүү хариуцлагатай, ил тод нээлттэй, тогтвортой сайжрах бас нэг хөшүүрэг болох юм.

Эцэст нь, Үндэсний баялгийн сангуудыг улс төрөөс хараат байлгаж чадах уу, хэн удирдах юм, эсвэл бас л ард түмний нэр бариад идэж уугаад явах уу гэдэг асуудал гарч ирнэ. УИХ Баялгийн сангийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх төсөл, хөтөлбөр болон төрөлжсөн санд тухайн жил төвлөрүүлэх, зарцуулах төсвийг хэлэлцэн батална. Өөрөөр хэлбэл, баялгийн сангуудын орлого, зарцуулалтыг УИХ-аар нээлттэй хэлэлцэж батлаад явах юм байна. Засгийн газар УИХ-аас баталсан шийдвэрийг хэрэгжүүлж ажиллана. Мөн 2030 хүртэл сангуудын хөрөнгийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх хуулийн этгээдийг бэхжүүлэх, чадавхжуулах үүргийг Засгийн газар хүлээж ажиллах аж. Төрөлжсөн сангууд нь Засгийн газраас баталсан хөрөнгө оруулалтын бодлогын хүрээнд олон улсын болон бусад санхүүгийн хэрэгсэлд хөрөнгө оруулах замаар сангийн хөрөнгийг арвижуулахаар зохицуулалт хийж өгчээ.

Шинэ төрд Баялгийн сангийн тухай хуулийг бодит амьдралд буулгаж, бодлогыг хэрэгжүүлэх, эрх зүйн орчинд илүү сайжруулалт хийж, дүрэм журмыг гаргаж, ажиллах үүрэг ногдож байна. ■

Уул уурхай

ЭДИЙН ЗАСГИЙН **ЗҮТГҮҮР**

Энэ оны эхний дөрвөн сарын байдлаар нийт 25 сая тонн нүүрс экспортолжээ

Монгол Улсын хөгжлийг нуруундаа үүрч яваа ганц салбар бол уул уурхай. Тус салбар улсын төсвийн нийт орлогын гуравны нэгийг дангаараа бүрдүүлж, 60 гаруй мянган ажлын байр бий болгосон, улс орны эдийн засгийн хүнд цаг үеийг нуруундаа үүрч, нийгмийн хариуцлагын том үлгэр үзүүлэгч болон хөгжсөөр ирсэн. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалтын 80 шахам хувийг энэ салбар дангаараа бүрдүүлж, эдийн засаг, төсөв, санхүүгийн гол судас болон хөгжиж байна.

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 25, экспортын орлогын 90, төсвийн орлогын 40 гаруй хувийг уул уурхайн салбар дангаараа бүрдүүлж байна. Тодруулбал, тус салбарын улсын төсөвт төвлөрүүлсэн татварын орлого сүүлийн 10 жилд 6.8 дахин өсөж 8.1 их наяд төгрөгт хүрсэн. Өнгөрсөн жил орж ирсэн нийт татварын 51.3 хувь буюу 4.2 их наяд төгрөгийг Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр (АМНАТ) бүрдүүлжээ.

Харин 2024 оны дөрвөн сарын байдлаар гэхэд уул уурхайн салбараас нийт 1.8 их наяд төгрөгийг

АМНАТ-ийн орлогоор, 1.7 их наяд төгрөгийг ААНОАТ-ын орлогоор төсөвт төвлөрүүлжээ.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлого энэ оны эхний дөрвөн сарын байдлаар нийт 10.3 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 44.5 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Үүнд гол нөлөөлөл үзүүлж буй салбар нь уул уурхай. Тэр дундаа хамгийн их доллар оруулж ирдэг гол ашигт малтмал зэс, нүүрсний гүйцэтгэх үүрэг их бий.

Энэ оны эхний дөрвөн сарын байдлаар нийт 25 сая тонн нүүрс экспортолсон байна. Энэ нь өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 28 хувиар өссөн үзүүлэлт. Манай урд хөрш болох БНХАУ-д үл хөдлөх хөрөнгийн салбар удаашралтай хэвээр байгаа учир дотоодын гангийн хэрэглээ буурч, тус улсын коксжих нүүрсний нөөц нэмэгдсэн нөхцөл байдалтай байна. Эрэлт сул, нөгөө талдаа нийлүүлэлт эрэлтээ давсан байгаагаас шалтгаалж нүүрсний нөөц нэмэгдэж эхэлдэг. Коксжих нүүрсний нөөц нэмэгдэж байгаа нь үнийг бууруулах гол хүчин зүйлүүдийн нэг болж байна гэдгийг

► Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга М.Санжаадорж хэлсэн. Манай уул уурхайн экспортын гол зах зээл болох БНХАУ-ын эдийн засгийг өмнөх онтой харьцуулахад буурна гэсэн таамаглал бий. Харин бид энэ онд 60 сая тонн нүүрс экспортлох бөгөөд нүүрсний үнийг тонн тутамд 140 ам.доллараар тооцоолоод байгаа бол 2024 оны эхний гурван сарын байдлаар нүүрсний дундаж үнэ тонн тутам 125.3 ам.долларт хэлбэлзэж байна.

Сангийн сайд Б.Жавхлан “Оны эхнээс нүүрсээ жигд гаргаад явбал 60 сая тонныг экспортлох бүрэн боломжтой” гэдгийг онцолж байв. Дэлхийн банкнаас Монголын эдийн засгийг 2024 онд 6.2 хувиар өсөх төлөвтэй бөгөөд үүнд мөн л уул уурхайн салбар голлон нөлөөлнө гэдгийг онцолсон. Харин БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт хүлээлтээс доогуур байх, нүүрсний оффтейк гэрээний тодорхой бус байдал зэргээс шалтгаалан уул уурхайн экспорт төсөөллөөс бага байх боломжтой гэж “Монголын эдийн засгийн тойм” тайланд дурдсан.

Уул уурхайн үйлдвэрлэл нь барилга, тээвэр, агуулахын үйл ажиллагаа, мэдээллийн холбоо, цахилгаан, эрчим хүч зэрэг салбарын үйлдвэрлэлд эерэг хамааралтай байгаа нь уул уурхайн үйлдвэрлэл хөгжихөд дэд бүтцийн салбарууд дагаад хөгждөг болохыг харуулж байгаа юм.

Уул уурхайн салбарт гарсан томоохон дэвшлүүдийн нэг нь Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хууль юм. Уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг биржээр арилжаалах нь урт хугацаандаа эерэг үр дүн авч ирэх төр, засгийн зөв шийдвэр гэдэгтэй салбарынхан санал нэгддэг.

Тэгвэл “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн биржээр арилжаалсан нүүрсний экспортын сарын гүйцэтгэл энэ оны дөрөвдүгээр сард нэг сая тоннд хүрснээр анхны арилжаа эхэлснээс хойших хамгийн өндөр үзүүлэлт болов. Нүүрсний борлуулалт, ил тод нээлттэй болсноор биржийн тээвэр, экспорт нэмэгдэн, нэг сарын дотор биржээр арилжсан нэг сая тонн нүүрсийг экспортод гаргажээ.

Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоолоор “Экспортод гаргах нүүрсний нээлттэй цахим арилжааны журам”-ыг 2022 онд баталсны дагуу “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, Монголын хөрөнгийн бирж хамтран өнгөрсөн оны хоёрдугаар сараас эхлэн 83 удаа цахим арилжаа зохион байгуулж, нийт 17,6 сая тонн нүүрс борлуулаад байгаа аж. Хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш 2023 онд биржийн

**Монголын
хөрөнгийн
биржээр
1.7 тэрбум
ам.долларын,
14 сая тонн
уул уурхайн
бүтээгдэхүүн
арилжжээ**

арилжаагаар уул уурхайн салбар 2.0 тэрбум ам.долларын борлуулалтын орлого олсон.

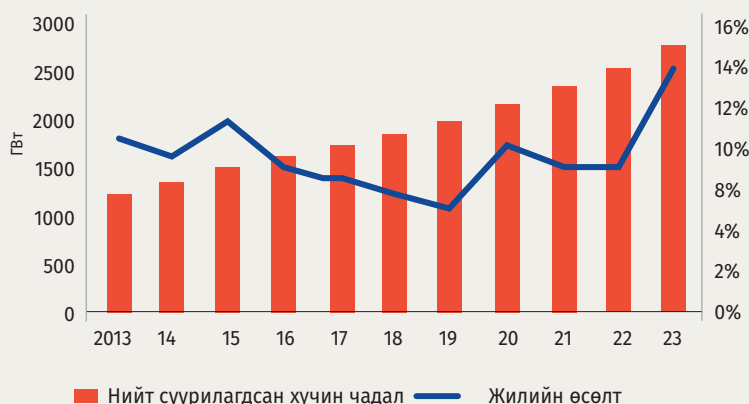
Харин 2024 оны эхний таван сард Монголын хөрөнгийн биржээр 1.7 тэрбум ам.долларын, 14 сая тонн уул уурхайн бүтээгдэхүүн арилжжээ.

2024 оноос уул уурхайн биржээр зэс арилжаалдаг болно гэдгийг салбарын сайд Ж.Ганбаатар “Уул уурхайн 7 хоног” арга хэмжээний үеэр онцолж байсан. Тэгвэл өнгөрсөн сарын 29-ний өдөр зэсийн баяжмалын анхны биржийн арилжааг эхлүүлэв. Тодруулбал, анх удаа “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ зэсийн баяжмалаа биржээр арилжиж Монголын уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспортын түүхэнд нэгэн шинэ хуудас нээлээ. Тус үйлдвэр анхны арилжаагаар 22.35 хувийн агуулгатай 2,718 хуурай метр тонн (ХМТ) зэсийг 5.8 сая ам.доллараар борлуулжээ. Арилжигдсан зэсийн баяжмалыг БНХАУ-ын Эрэн боомтод хүргэж өгөх нөхцөлтэй арилжааг зохион байгуулсан байна.

УУХҮ-ийн Дэд сайд Б.Уянга Уул уурхайн биржийн арилжаа нь улс орны эдийн засагт шууд утгаараа эерэг нөлөөг үзүүлснийг онцлон хэлсэн. Монгол Улс 56.5 сая тонн зэс металлын баталгаат нөөцтэй ба 2023 оны гүйцэтгэлээр 1,525.0 мянган тонн зэсийн баяжмал үйлдвэрлэн экспортод гаргасан. Цаашид Оюу толгой төслийн далд уурхай бүрэн хүчин чадалдаа хүрч, Цагаан суваргын ордыг ашиглах төсөл хэрэгжсэнээр 2025 оноос 1.9 сая тонн зэсийн баяжмалыг үйлдвэрлэх боломж бүрдэхээр байна.

Монгол Улсын хувьд гадаадын хөрөнгө оруулалт ►

Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн орлого, тэрбум төгрөг

Эх сурвалж: ҮСХ, Монголбанк

► татах хамгийн боломжтой салбар нь уул уурхайн хайгуулын салбар юм. Тэр дундаа нүүрс, зэс, алтны ордууд хамгийн их гадаадын хөрөнгө оруулалт татдаг. Рио Тинто зэрэг үндэстэн дамжсан томоохон компаниуд орж ирэн үйл ажиллагаа явуулж байгаа, тогтвортой байдал нэмэгдэж эдийн засгийн ерөнхий байдал сайжирч байгаа зэрэг эерэг талыг нэрлэж болно.

Ашиглагдаагүй асар их байгалийн нөөц Монголын эдийн засаг ирэх жилүүдэд багагүй өсөлттэй байх төлөвтэй байна. Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татахуйц стратегийн томоохон ордууд манай улсад олон бий. Гадаадын маш том хөрөнгө оруулалттай Оюу толгой төслийн араас амжилтын буухиаг үргэлжлүүлэх "Занаду Майнз"-ын Хармагтай, "Эрдэнэ Ресурс"-ийн "Хөндий" зэрэг төсөл манайд бий.

Хармагтайн зэс-алтны төсөл нь Улаанбаатар хотоос зүүн урагш 420 км-ийн зайд Өмнөговь аймагт оршдог. Энэ нь Оюу толгойн зэс-алтны олборлолт (өмнөд 120 км), Цагаан суваргын порфир зэс-молибдены орд (зүүн талд 170 км) зэрэг Монголын Өмнөговийн бүс нутагт мэдэгдэж байгаа порфирийн ордуудын ихэнхийг эзэмшдэг Өмнөговийн порфирийн зэсийн аймагт багтдаг.

Өнгөрсөн дөрөвдүгээр сард Австрали болон Торонтогийн Хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй "Xanadu Mines" компани БНХАУ-ын "Zijin Mining" компанитай хамтран хэрэгжүүлж буй зэс, алтны "Хармагтай" төсөлдөө хийсэн металлургийн шинэ судалгааны үр дүнгээ танилцуулсан. Хөвүүлэн баяжуулах аргаар хийсэн судалгаагаар зэсийн хүдрийн металл авалт 94 хувь, алтны металл авалт 92 хувьтай буюу маш сайн үр дүнтэй гарсныг онцолжээ. Мөн эрдэсжсэн хүдрийн биетийн том ширхэгт хаягдал материалын эзлэх түвшин 43.8 хувь гарсан байна.

Эрдэсжилт ийнхүү чанартай байснаар боловсруулсан хүдрийн тонн тутамд зарцуулагдах ус, эрчим хүч багасахын зэрэгцээ үйлдвэрийн нийт хүчин чадал сайжирч, гарц нэмэгдэх давуу талтайг дурдсан байна. "Xanadu Mines" 2024 оны дөрөвдүгээр улирлаас олборлолт хийж эхлэхээр төлөвлөсөн бөгөөд "Хармагтай" төслийнхөө зэс, алтны өндөр эрдэсжилттэй бүсээ өргөтгөхөөр хайгуулын өрөмдлөг үргэлжлүүлж байгаагаа оны эхээр мэдээлж байсан юм. Мөн "Хармагтай" төслийн урьдчилсан ТЭЗҮ-ийг боловсруулахад болон хайгуулын ажилд тус компани 35 сая

**Цагаан
суваргын
ордыг ашиглах
төсөл
хэрэгжсэнээр
2025 оноос
1.9 сая тонн
зэсийн
баяжмал
үйлдвэрлэх
боломж
бүрдэнэ**

ам.долларын санхүүжилт татсанаа мэдээлж байв.

Одоогоор Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн найман хувьд тусгай зөвшөөрөл олгосон. Цаашид энэ хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх, улмаар доод тал нь 15-20 хувьд хүргэхээр төлөвлөж байгаа. Үүгээр дамжуулан хайгуулын салбарт гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татах бодлого баримталж байна. Энэ талаар Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар Геологийн салбарын улсын зөвлөгөөний үеэр "Хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээх явдал бол манай Засгийн газрын бодлогын цөм нь бөгөөд салбарын дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай нээлттэй хамтран ажиллаж, эрх ашгийг нь хуулийн хүрээнд хамгаалж, салбартаа "төр-хувийн хэвшлийн түншлэл"-ийн зарчмыг өргөжүүлэх бодлогыг баримтлан ажиллаж байна" гэдгийг онцолсон.

Манай экспортын томоохон сорилт бол дэд бүтэц, тэр дундаа олон жил яригдаж буй төмөр зам юм. Хилийн боомтуудыг төмөр замаар холбох нь далайд гарцгүй манай улсын хувьд стратегийн чухал ач холбогдолтой. Тэгвэл удаан хүлээсэн төмөр замууд эхнээсээ ашиглалтад орж, зам тээврийн салбарт шинэ сэргэлт айсуй. Засгийн газраас уул уурхайн бүтээгдэхүүний гарцыг нэмэгдүүлэхийн тулд хилийн боомтын дэд бүтцийг сайжруулахаар ажиллаж байгаа. Ирэх жилүүдэд Гашуунсухайт-Ганцмод, Шивээхүрэн-Сэхэ, Ханги-Мандал, Бичигт-Зүүнхатавч зэрэг хил дамнасан төмөр замын холболтыг эрчимжүүлж, боомтуудыг хатуу хучилттай авто замаар холбоно.

Энэ хүрээнд өнгөрсөн дөрөвдүгээр сард хил дамнасан төмөр замын холболт, эдийн засгийн коридорын төсөл, хөтөлбөр хариуцсан хоёр ажлын хэсэг Улаанбаатарт иржээ. "Гашуунсухайт-Ганцмод" боомтын хил дамнасан гүүрэн байгууламж, төмөр зам барих Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр, бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлүүлэх, "Шивээхүрэн-Сэхэ" боомтын хил дамнасан төмөр замын ТЭЗҮ, зураг төслийг эцэслэн батлах, барилгын ажлыг яаралтай эхлүүлэх талаар хэлэлцжээ.

Монгол Улс автомашинаар нүүрсээ зөөх бус төмөр замаар хурдыг өртөөлөн цаг хугацааг дөтөлж, экспортын хэмжээгээ нэмэгдүүлснээр манай эдийн засаг хэд дахин тэлж, гадаадын хөрөнгө оруулалт ч нэмэгдэх учиртай. Энэ бүхнээс дүгнэхэд ирэх жилүүдэд ч уул уурхайн салбар манай улсын эдийн засгийн өсөлтийг тэтгэсэн хэвээр байх нь. ■

Хөрөнгийн зах зээл

Хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ

11 их наяд төгрөгт хүрэв

Сүүлийн жилүүдэд Монголын хөрөнгийн зах зээл “амь орсон” гэхэд болно. Хөрөнгийн бирж дээр гарах шинэ бүтээгдэхүүний тоо нэмэгдэн, компаниуд нээлттэй болох үйл явц эрчимжиж, зах зээл дээр тоон болон чанарын ахиц дэвшил гарсан. Мөн Монголын хөрөнгийн биржээр дамжуулж уул уурхайн бүтээгдэхүүн арилжаалж эхэлсэн нь биржийн үйл ажиллагааг тэлэхэд асар хурдтай нөлөө үзүүлж байна. 2023 онд “Монголын хөрөнгийн бирж” ХК FTSE Russell-ийн “Хөгжиж буй” зах зээлийн зэрэглэлд орсон нь хөрөнгийн зах зээлийг олон улсад урагш ахиулав.

Банкны тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийн хүрээнд системийн таван банк олон нийтэд хувьцаагаа санал болгосноор нийт 446.8 тэрбум төгрөгийг амжилттай татан төвлөрүүлсэн. Үндэсний аж ахуйн нэгжүүдийн хувьцаа, хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас, өрийн хэрэгсэл зэрэг бүтээгдэхүүнүүдийг бүртгэн олон нийтэд санал болгож, 140 гаруй тэрбум төгрөгийн анхдагч зах зээлийн арилжааг амжилттай зохион байгуулсан байна. Үүний зэрэгцээ дотоодын хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ 11 их наяд төгрөг давж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 16.9 хувьд хүрчээ.

**Биржээр
13.5 их наяд
төгрөгийн
үнийн дүн
бүхий уул
уурхайн
бүтээгдэхүүн
арилжаалав**

2023 оны хоёрдугаар хагасаас төрийн болон орон нутгийн өмчийн компаниуд нүүрс, төмрийн хүдрийг биржээр арилжаалж эхэлсэн бөгөөд өнгөрсөн оны хагас гэхэд гурван сая тонн, жилийн эцсээр 15.6 сая тонн уул уурхайн бүтээгдэхүүн арилжаалсан байна. Үүний 14.9 сая тонн нь нүүрс, 677 мянган тонн нь төмрийн хүдэр, баяжмал байжээ. Нүүрсний арилжааны дийлэнх хувийг “Эрдэнэс тавантолгой” ХК-ийн нүүрс, харин төмрийн хүдэр, баяжмалын хувьд “Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр”, “Монголросцветмет” ТӨҮГ-ын төмрийн хүдэр эзэлж байна.

“Монголын хөрөнгийн бирж” ХК-ийн Гүйцэтгэх захирлын үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ж.Цогтбаяр “Экспортод гаргаж буй уул уурхайн бүтээгдэхүүний арилжаа өмнө ил тод бус, ямар үнээр арилжаалж байгаа нь тодорхойгүй байсан. Тэгвэл арилжааг биржээр хийснээр зах зээлийн бодит ханш тогтож, арилжааны талаар үнэн зөв мэдээллээр хангагдах боломжтой болсон. Олон өрсөлдөгч арилжаанд оролцох тусмаа бүтээгдэхүүний үнэ өсөх боломж нэмэгдэж байна” гэв.

2024 оны зургадугаар сарын 20-ны байдлаар нийт 30.7 сая тонн буюу 13.5 их наяд төгрөгийн үнийн дүн бүхий бүтээгдэхүүнийг арилжаалаад байна. Уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ биржээр арилжаалж буй компаниудын үнийн өсөлтөөс олсон нэмэлт орлого 685 тэрбум төгрөгт хүрчээ. “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК эрчимтэйгээр нүүрс арилжаалж, одоогийн байдлаар 10.5 сая тонн, харин “Энержи ресурс” ХХК 2.9 сая тонн нүүрс тус тус арилжаалсан байна. Ийнхүү хөрөнгийн бирж нүүрс, төмрийн хүдэр арилжаалж байсан бол энэ оны дөрөвдүгээр сарын 29-нөөс “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын зэс арилжаалж эхэлжээ. Тус үйлдвэр 2025 оноос биржээр арилжаалах зэсийн хэмжээгээ нэмэгдүүлж, 2026 оны эцэс гэхэд 100 хувь биржээр арилжаалахаар төлөвлөжээ. Хөрөнгийн бирж энэ оны эхний хагас жилд өнгөрсөн жил арилжаалсан хэмжээтэй дүйцэхүйц уул уурхайн бүтээгдэхүүн арилжаалах төлөвтэй байна. ■

Банкнуд олон нийтээс

446.8

тэрбум төгрөгийг
татан төвлөрүүлжээ.

2024 оны зургадугаар сарын байдлаар

30.7 сая тонн буюу **13.5** их наяд төгрөгийн

үнийн дүн бүхий уул уурхайн
бүтээгдэхүүн арилжав.

2005 оноос хойш нээлттэй
болсон 38 компани

704 тэрбум
төгрөгийн

хөрөнгийг анхдагч зах
зээлээс босгожээ.

Уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ
биржээр арилжаалж буй
компаниудын үнийн өсөлтөөс
олсон нэмэлт орлого
685 тэрбум төгрөгт хүрлээ.

Эх сурвалж: МХБ

Б.Лхагвасүрэн: Гадаадын банкны салбар, нэгжийг дотоодын зах зээлд нэвтрүүлэхээр ажиллаж байна

Банкны тогтолцооны үүсэл, хөгжил, бэхжилт, Төв банкны үүрэг, оролцоо, санхүүгийн цахим үйлчилгээний талаар Монголбанкны Ерөнхийлөгч Б.Лхагвасүрэнтэй ярилцлаа.

-Монгол Улсад орчин цагийн банкны тогтолцоо үүсэж, бэхжсэний 100 жилийн ой тохиож байна. Монгол Улсын эдийн засгийн хөгжилд банкны салбарын гүйцэтгэсэн үүрэг, хувь нэмрийг та хэрхэн тодорхойлох вэ?

-Монгол Улсын банкны салбар өнгөрсөн 100 жилийн хугацаанд Олон улсын түвшинд хүрч хөгжиж, тэр хэрээр эдийн засагт гүйцэтгэх үүрэг нь нэмэгдэж, улс орны бүтээн байгуулалт, хөгжлийг эрчимжүүлэхэд үнэтэй хувь нэмэр оруулж ирлээ. Монголын Худалдаа ба аж үйлдвэрийн банк (Монголбанк) анх 1924 онд байгуулагдаж, 1925 онд үндэсний мөнгөн тэмдэгт-төгрөгийг гүйлгээнд гаргасан нь түүхэн чухал үйл явдал байв. Ийнхүү Монголбанк байгуулагдсанаар Монгол Улсад мөнгөний тогтолцоо үүсэж бэхжих, улс орны эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг дотоод санхүүжилтээр дэмжих суурь бүрдсэн.

Монголбанк 1924-1991 онд санхүүгийн зуучлал болон санхүүгийн системийн хөгжлийг дангаар тодорхойлж, санхүүгийн зах зээл дээрх үндсэн ганц зуучлагч байсан. Харин 1991 оноос хойш банкны хоёр шатлалт тогтолцоонд шилжиж,

**Монголын
Худалдаа ба
аж үйлдвэрийн
банк
(Монголбанк)
анх 1924 онд
байгуулагдаж,
1925 онд
үндэсний
мөнгөн
тэмдэгт-
төгрөгийг
гүйлгээнд
гаргасан нь
түүхэн чухал
үйл явдал байв**

банк санхүүгийн тогтолцоо эрчимтэй хөгжихөд онцгой үүрэг гүйцэтгэсэн байдаг. Монголбанк анх 22 ажилтантай, Нийслэл хүрээнд төвтэйгөөр байгуулагдаж, Алтанбулаг суманд салбартай байсан. Монголбанк 100 жилийн түүхэндээ дотоод, гадаад төлбөр тооцоог түргэн шуурхай хийх, үнийн тогтвортой байдлыг хадгалах, гадаад валютын нөөцийг удирдах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалах, Олон улсын жишигт хүрсэн тоон мэдээлэл гаргах, судалгаа, шинжилгээ хийх чиглэлд дэлхийн сайн туршлагыг нутагшуулан улам бэхжин, хөгжиж ирлээ.

-Монгол Улсын мөнгөн тэмдэгтийн түүх арвин баялаг, мөн өнө эртнээс улбаатай. Чингис хааны үеийн мөнгөн тэмдэгт, Юань гүрэн гээд бахархам түүхтэй. Гэхдээ Монголчууд бид мөнгөн тэмдэгтийн өнөө үед шинэчлэгдэн ирсэн түүхээ сайн мэддэггүй нь үнэн.

-Бид төлбөрийн хэрэгсэл, мөнгөн тэмдэгтийн арвин баялаг түүхтэй. Тэр түүх маань өнө эртнээс улбаатай нь ч үнэн. Азийн нүүдэлчдийн байгуулсан анхны хүчирхэг эзэнт гүрэн Хүннү, түүний дараах Түрэг, Уйгарын үеэс зоосон мөнгө цутгаж, худалдаа арилжаанд хэрэглэж байсан. Чингис хаан, түүний залгамжлагчид Монголын их эзэнт гүрнийг байгуулж, алт, мөнгө, хүрэл зоос, цаасан мөнгөн тэмдэгтийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж байв. “Хубилай хаан 1260 онд Шанду (Юань гүрний зуны нийслэл)-д Монголын Их Эзэнт гүрний хаан болсны дараагаар гүйлгээнд байсан төлбөрийн хэрэгслүүдийг орлуулах зорилгоор мөнгөөр баталгаажсан шинэ цаасан мөнгөн тэмдэгтийг гүйлгээнд гаргасан нь нэгдсэн мөнгө гаргах эхлэл болсон. Хубилай хаан Монголын Их Юань гүрэн (1271-1368)-ийг байгуулан өөрийн гаргасан цаасан мөнгөн тэмдэгтийг цорын ганц хууль ёсны төлбөрийн хэрэгсэл болгон зарлаж, бусад бүх металл зоосыг хүчингүй болгосон байдаг.

Хожим Ардын хувьсгал ялж, мөн Монголбанкийг байгуулсны дараа МАХН-ын 1924 оны наймдугаар сард хуралдсан III их хурлаараа “Цагаан мөнгөн баталгаа бүхий мөнгөн тэмдэгтийг гүйлгээнд гаргах

► нь зүйтэй” гэж шийдвэрлэсэн бол Ардын Засгийн газраас 1925 оны хоёрдугаар сарын 22-ны өдөр “Мөнгөний шинэчлэл хийх тухай” түүхэн тогтоол гаргасан байдаг.

-Монголын арилжааны банкнуудын өнгөрсөн 30 гаруй жилийн хөгжлийг та хэрхэн харж байна вэ?

-Банкны салбарын өнгөрсөн 33 жилийн түүхийг товч дүгнэвэл, банкнуудын хувьд ч, банкны салбарын хууль эрх зүйн зохицуулалтын хувьд ч үсрэнгүй хөгжлийн үе байлаа. 1990 оноос Монгол Улс банкны хоёр шатлал бүхий тогтолцоонд шилжиж, анхны арилжааны банкнууд үүсгэн байгуулагдаж эхэлсэн. Арилжааны банкнууд үүсгэн байгуулагдсанаар банкны салбарт системийн шинжтэй томоохон өөрчлөлт бий болж, Төв банкны хувьд арилжааны банкны үйл ажиллагааг зохицуулах, хянан шалгах томоохон үүрэгтэй болсон. Төв банкны зүгээс банкны салбарын хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, банкнуудын үйл ажиллагаанд хяналт, шалгалтыг хэрэгжүүлэх ажлыг шуурхайлж, улмаар 1991 оны дөрөвдүгээр сард “Банкны тухай хууль”-ийг баталж, Төв банкныг мөнгө, зээлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй болгож, үйл ажиллагааг нь зохицуулсан. Түүнчлэн Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хуулийг 1996 онд батлуулж, банкны салбарын хууль эрх зүйн орчин бүрдэх үндэс суурь тавигдсан.

Ийнхүү банкны салбарын зохицуулалт сайжирснаар 2000-2009 онд харьцангуй тогтворжилтын үе эхэлж, банкнуудын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар, өөрийн хөрөнгийн харьцаа, зээлийн чанар сайжирч, мэргэшсэн боловсон хүчинтэй болж, үйл ажиллагаа нь төлөвшиж ирсэн. Ингэснээр 2010 оноос банкны салбар улам өргөжиж, арилжааны банкнуудын үйл ажиллагааны цар хүрээ тэлж, Олон улсын шинэ технологийг нэвтрүүлж эхэлснээр манай банкны салбар дэлхийн улс орнуудтай мөр зэрэгцэх хөгжил дэвшлийн гараандаа ирсэн гэж хэлж болно.

Монголбанкнаас “Банкны салбарын дунд хугацааны шинэтгэлийн хөтөлбөр”-ийг 2020 оноос хэрэгжүүлж, үр дүнд нь Монголын арилжааны системийн томоохон таван банк хөрөнгийн зах зээлд хувьцаагаа олон нийтэд нээлттэй гаргаж, хувьцаат компанийн хэлбэрт шилжсэн.

-Өнгөрсөн зууныг Монголбанкны бодлого, үйл ажиллагаа, аюулгүй байдал, санхүүгийн тогтвортой байдал баттай бэхэжсэн 100 жил гэж дүгнэж болох уу?

-Түүхэн 100 жилийн хугацаанд Монгол Улсад

Ногоон зээлийн багцыг 2026 он гэхэд нийт зээлийн зургаан хувьд, 2030 он гэхэд 10 хувийн зорилтдоо хүргэнэ

Монголбанкны үйл ажиллагаа, банкны тогтолцоо батжин бэхжиж чадсан. Монголбанк нь нийгэм, эдийн засгийн хөгжил дэвшилтэй уялдан үйл ажиллагаагаа шинэчлэхийн зэрэгцээ хөгжлийг түүчээлэгч нэг тулгуур болдог. Энэ бол тасралтгүй үргэлжлэх процесс. Монголбанк өнөөдөр бодлого, үйл ажиллагааныхаа хувьд орчин үеийн дэлхийн Төв банкнуудын сайн туршлага, шинжлэх ухааны ололтыг өөрийн орны онцлогт тохируулан нутагшуулж, тэдэнтэй мөр зэрэгцэн хөгжиж буй институт болж хөгжөөд байна. Анх Монголбанк байгуулагдахдаа мөнгөн гүйлгээний эмх замбараагүй байдлыг цэгцлэх, гадаадын мөнгө хүүлэгчдээс ангижрах, үндэсний мөнгөн тэмдэгтийг гүйлгээнд нэвтрүүлэхийг зорьж байсан бол өнөөдөр үнийн болон санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах, түүнд шаардлагатай дэд бүтэц, хэрэгслүүдийг нэвтрүүлэх түвшинд хүрээд байна.

Банк, санхүүгийн салбар нь харилцагчдынхаа хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн орчин үеийн цахим технологид суурилсан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хүргэж ирсэн. Өнөөдөр төлбөр тооцооны тал дээр бүрэн цахимжсан салбар болсон.

Монголбанк Олон улсын жишигт нийцсэн стандарт, шийдэл бүхий “Банк сүлжээ”, “Автомат клиринг хаус” систем, “Төлбөрийн картын клирингийн систем”, “Төв банкны арилжааны нэгдсэн систем”, Олон улсын “TIER II” түвшинд магадлан итгэмжлэгдсэн дата төв, “Токен баталгаажуулах систем” зэргийг амжилттай нэвтрүүлсэн. Монголбанк 2016 оноос эхлэн “Төлбөрийн системийн шинэчлэл” төслийн хүрээнд төлбөрийн системтэй холбоотой дэд бүтэц, хууль, эрх зүйн орчин, тоног төхөөрөмж, программ хангамж гэсэн үндсэн чиглэлээр уг төслийг амжилттай хэрэгжүүлээд байна. Цаашид хиймэл оюун ухаанд суурилан, санхүүгийн үйлчилгээг хөгжүүлэхэд шаардлагатай их хэмжээний мэдээлэлд бодит цагийн горимд дүн шинжилгээ хийж, үүсэж болох эрсдэлийг тооцож, эдийн засагт сөрөг нөлөөгүй, оновчтой шийдлээр тохирсон арга хэмжээг урьдчилан авах боломж бий болно үзэж байгаа. Хиймэл оюун ухааны тусламжтайгаар санхүүгийн бүх тайлан, мэдээ, статистикийг боловсруулж, цахимаар авах, бүрэн автоматажсан системийг хөгжүүлж, туршилтыг эхлүүлсэн. Энэ системийн үр дүнд тайлан, мэдээг цаг хугацааны хувьд маш бага хоцрогдолтойгоор боловсруулан гаргах боломж бүрдэнэ.

-Монголбанк өнгөрсөн нэгэн зууныг үдэж, ►

► **шинэ зууны эхлэлийг тавьж байна. Шинэ зууны эхлэл дээр ямар ажилд төвлөрч байна вэ?**

-Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2024 онд баримтлах үндсэн чиглэлд “Гадаадын банкны бие даасан салбар, нэгжийг дотоодын санхүүгийн салбарт нэвтрүүлж, санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, банкны салбарын тогтвортой өсөлтийг хангана” хэмээн тусгасан байгаа. Гадаадын банк, санхүүгийн байгууллага дотоод зах зээлд нэвтэрч үйл ажиллагаа эрхлэх нь гадаад санхүүжилт, хөрөнгийн эх үүсвэрийг өсгөх, банк, санхүүгийн салбарын өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлж, үр ашгийг сайжруулах, дотоодын санхүүгийн зах зээлийн хөгжилд түлхэц үзүүлж, санхүүгийн дэд бүтцийг сайжруулах зэрэг эерэг үр нөлөө үзүүлэх боломжтой. Тиймээс Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны тухай хууль, дагалдах журмуудын төслийг боловсруулж, батлаад байна. Ингэснээр гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчид том төслүүдийг санхүүжүүлэх, банкны салбар, нэгж байгуулах боломж илүү нээлттэй болж байна. Монголбанк гадаадын банкны бие даасан салбар, нэгжийг дотоод зах зээлд нээн ажиллуулах орчныг бүрдүүлэх чиглэлд түлхүү анхаарч ажиллаж байгааг онцлон хэлье.

-Тогтвортой санхүүжилтийн тогтолцоо бүрдүүлэхэд Монголбанкны үүрэг, оролцоо юу байгаа вэ?

-Монголбанк нь банкны салбарын зохицуулагч байгууллага болохын хувьд тогтвортой, ногоон санхүүжилтийн тогтолцооны “жанжин шугам”-ыг гаргаж, бодлого, зохицуулалтын орчныг бүрдүүлэх, Олон улсын нийтлэг стандарт, зарчмуудыг нэвтрүүлэх, бодлогын хөшүүргийг бий болгох чиглэлд анхнаас нь манлайлан ажиллаж ирлээ. Тухайлбал, ногоон санхүүжилтийн тогтолцоог бүрдүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтцийг шат дараатай төлөвлөн гүйцэтгэх ажлыг 2019-2024 оны Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар баримтлах үндсэн чиглэлд тусган, холбогдох талуудтай хамтран хэрэгжүүлж ирсэн.

2019 онд Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл (СТБЗ)-өөр “Ногоон таксономи”-ийг батлуулж, 2020 оноос эхлэн банкны салбарын ногоон зээлийн статистикийг гаргаж, олон нийтэд мэдээлж байна. 2022 онд СТБЗ-өөс “Үндэсний тогтвортой санхүүгийн замын зураг”-ийг боловсруулж, баталсан бол илүү өргөтгөсөн хувилбар “Тогтвортой хөгжлийн зорилтын санхүүжилтийн таксономи”-г мөн баталсан. Монголбанкнаас банкны байгаль

Түүхэн 100 жилийн хугацаанд Монгол Улсад Монголбанкны үйл ажиллагаа, банкны тогтолцоо батжин бэхжиж чадсан

орчин, нийгэм, засаглал (БОНЗ) болон уур амьсгалын эрсдэлийг үнэлэх, удирдах аргачлалыг тус тус батлан мөрдүүлсэн.

Ийнхүү юуг ногоон бизнес, үйл ажиллагаа гэж үзэхийг тодорхойлж, энэ дагуу ямар хэмжээний зээл гарч байгааг хэмжиж чаддаг боллоо. Тогтвортой санхүүжилтийн тогтолцоог бүрдүүлэхийн тулд талууд ямар арга хэмжээг, хэзээ гэхэд хэрэгжүүлсэн байх уялдааг хангаж, Олон улсын аргачлал, зарчмуудыг мөрдүүлэх шат дараатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Тогтвортой санхүүжилтийн зам нь тодорхой, дардан болсноор тэр замаар илүү хурдан, эрсдэлгүй, хол явах боломж бүрдэж эхлээд байна.

Банкнуд гадаад, дотоод зах зээлээс ногоон тогтвортой бизнес, төслүүдийг дэмжих санхүүжилтийг татах чиглэлд идэвхтэй ажиллаж байна. Энэ утгаараа ногоон, тогтвортой бизнес эрхлэгч, төсөл хэрэгжүүлэгч нарт санхүүжилтийн том боломжуудыг нээж өгч байна.

-2030 он гэхэд банкны салбарын ногоон зээлийн багцыг 10 хувьд хүргэх гэсэн нэлээд амбицтай зорилт тавьсан. Энэ зорилтдоо хүрч чадах уу? Монголбанк ямар арга хэмжээ авч ажиллаж байна вэ?

-Тиймээ, энэ бол том зорилт. Гэхдээ бид биелэх бүрэн боломжтой гэж харж байгаа, бүрэн биелүүлэхийн төлөө ч ажиллана. Ногоон таксономийн дагуу ногоон зээлийг ангилан, 2020 оны I улирлаас тайлагнаж эхлэх үед ногоон зээлийн багц 428.1 тэрбум төгрөг буюу нийт зээлд эзлэх хэмжээ нь 2.5 хувь байсан бол, 2024 оны I улирлын байдлаар энэ багц 875.3 тэрбум төгрөгт хүрч, нийт зээлийн 3.0 хувийг эзэлж байна. 2024 оны I улиралд олгосон ногоон зээлийн хэмжээ өмнөх онтой харьцуулахад 2.3 дахин нэмэгдээд байна. Ногоон зээлийн хэмжээ ийнхүү өсөхөд Монголбанкнаас хэрэгжүүлж буй бодлогын хөшүүрэг, банкнуудын гадаад зах зээлээс бүрдүүлж буй эх үүсвэрийн өсөлт, дотоод зах зээлийг тэлэх чиглэлд идэвхтэй ажиллаж байгаа зэрэг нь нөлөөлсөн. Гаднаас орж ирж буй ногоон эх үүсвэр нь үр нөлөөг эргэн тайлагнах, баталгаажуулах хатуу нөхцөлтэй орж ирдэг тул ирэх жилүүдэд ногоон зээл илүү хурдацтай өсөх байх гэсэн хүлээлттэй байна. Одоогийн тооцоогоор ногоон зээлийн багцыг 2026 он гэхэд нийт зээлийн зургаан хувьд, харин 2030 он гэхэд 10 хувийн зорилтдоо хүрэх юм.

-Ярилцсанд баярлалаа. ■

ALL **IN** ONE

1,100,000+ **USERS**

DOWNLOAD QR

Нийтийн тээвэр

Түгжрэлийн
түгжээ Метро

“Метротой болно” гэх холын мөрөөдлийг нийслэлийн үе, үеийн хотын дарга нар ярьдаг байв. Ярьж, мөрөөдөх бус цаг алдалгүй хийж, хэрэгжүүлсэн бол өнөөдөр нийслэл хэдийнэ метротой болсон байх байлаа. Аливаа зүйл цаг хугацаатай. Цаг хугацаа нь тулаад ирэхээр Улаанбаатарчууд барьц алдаж эхэлсэн. Хөхөө өвлийн хүйтнээр зам нь таг гацаж, иргэд нь аргагүйн эрхэнд хотын гудмаар уур манан савсуулан алхдаг нь эмгэнэл гэлтэй. Түгжрэл гэх аюулын харангад нийслэлээрээ ниргүүлсэн гэж хэлэхэд нэг их буруудахгүй биз.

Үндэсний Статистикийн Хороо манай улсын хүн ам 2045 онд таван сая, харин Улаанбаатар хотын хүн ам 2.9 сая болно гэсэн төлөвтэй байна. Одоогийн байдлаар “Жайка” олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагаас гаргасан судалгаагаар Улаанбаатар энэ байдлаараа таван жилийн дараа машинд бус хоёр хөлөндөө найдах цаг ирнэ гэдгийг сануулжээ. Тиймээс яах аргагүй үүнд шийдэл хэрэгтэй. Толгойтой, гар, хөлтэй л улс юм бол ямар нэгэн шийдэл хайх нь зүйн хэрэг. Тиймээс холын мөрөөдөл мэт байсан метро барих ажлыг бодлогын хэмжээнд эхлүүлсэн. Тодруулбал, Улаанбаатар хотод их багтаамжийн нийтийн тээврийн хэрэгсэл “Метро” байгуулах тухай Засгийн газрын тогтоол гарч, 2024-2029 онд барьж, байгуулахаар болов.

Метроны асуудлыг 1983 оноос ярьж эхэлсэн бөгөөд энэ хугацаанд хэд, хэдэн оролцогч тооцоо судалгааг хийжээ. 2010 онд Азийн хөгжлийн банкнаас хотын нийтийн тээврийн хөгжлийн төслийн судалгаа 2011 онд “Сүүсонг инженеринг” компани анхны метроны урьдчилсан ТЭЗҮ-ийн суурь судалгаануудыг хийсэн байдаг. Тэрхүү мэдээллийг нэгтгэж, 2013 онд Японы ЖАЙКА эдийн засгийн тооцоо судалгааг нь хийж өгчээ. Уг тооцоон дээр үндэслэлд эхний ээлжинд 17.7 километр урт, 14 зогсоолтой, цагт 10-12 мянган хүн тээвэрлэх боломжтой, Амгалангаас Толгойт чиглэлд Энхтайваны өргөн чөлөөг дагасан шугамыг барьж байгуулахаар төлөвлөжээ. Байршлын, геологи,

**“Метро”
төслийг
75 сарын
хугацаанд
хэрэгжүүлэх
ерөнхий
төлөвлөгөө
танилцуулав**

гидрогеологийн судалгаанууд, газар чөлөөлөлт, туннел ухах машинаа суурилуулах, бараа материалаа татах зэрэг бэлтгэл ажлыг энэ жилдээ хийгээд барилгын ажлыг эхлүүлж буй талаар албаны хүмүүс мэдээлсэн. Метроны төсөл нийтдээ таван жил үргэлжилж, 2029 он гэхэд метротой болно гэсэн итгэл найдвартайгаар ажил ийнхүү эхлэв.

Метро барих санхүүжилтийг нийслэл өөрөө төсвөөсөө 100 хувь хариуцах бөгөөд бүтээн байгуулалттай холбоотой гүйцэтгэлийн баталгаа шаардлагатай гэж үзвэл Засгийн газар гүйцэтгэл дээр хэсэгчилсэн баталгаа гаргах шийдэлд хүрсэн байна. Улаанбаатар хот жилд дунджаар 100-200 сая ам.долларын татварын орлогыг улсын төсөвт төвлөрүүлдэг. Энэ орлогоо цаашид метроны төслөө санхүүжүүлэх боломж олгосон оновчтой тогтоолыг Засгийн газраас гаргасан. Нэг ёсондоо нийслэл өөрийн олсон орлогоо метро барихад зарцуулах эрх нь нээлттэй боллоо. Ийнхүү нийслэлээс энэ жилийн зөвлөх үйлчилгээний санхүүжилтэд 54.6, метроны барилга угсралтын ажилд 333 тэрбум төгрөгийг батлаад байгаа юм.

Эрс тэс буюу хэт хүйтэн, эсвэл халуун уур амьсгалтай улс оронд газар доорх хотууд онцгой үүрэг гүйцэтгэдэг. Үүнийг газар доор метроны системийг түшиглэж хөгжүүлэх боломжтой аж. Метро зөвхөн нийтийн тээврийн үйлчилгээ үзүүлэхээс гадна газрын гадаргуу дор, цаг агаарын нөхцлөөс үл хамаарах нийтийн тээвэр, худалдаа үйлчилгээ, үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлийг цогц

**Метро барих
санхүүжилтийг
нийслэл
төсвөөсөө 100
хувь хариуцна**

► хэлбэрээр үүсгэх боломжтойгоороо онцлог юм. Энхтайваны өргөн чөлөө дагуу олон тооны худалдаа, үйлчилгээний байгууллага байрладаг. Эдгээр нь түгжрэлд ихээхэн хэмжээгээр нөлөөлдөг. Тиймээс олон улсын жишгээр метроны шугам сүлжээг түшиглэн төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд зарим худалдаа, үйлчилгээг газар доор шилжүүлж, улмаар цаг агаарын нөхцөлөөс үл хамаарах ажлын байр нэмэгдүүлэх боломж бүрдэнэ гэж тооцоолжээ. Ийнхүү Энхтайваны өргөн чөлөө дагасан барилга байгууламж өмчлөгч эзэдтэй хамтарч газар доогуур худалдааны төвүүдийг холбох, шинээр байгуулах, метро дагасан зар сурталчилгаа зэргээс 200-300 сая ам.долларын орлого олохоор төлөвлөжээ. Хоёр байршилд метроны эцсийн зогсоол байх бөгөөд уг эцсийн зогсоолуудад барьж байгуулах их багтаамжийн авто зогсоол, “Улаанбаатар метро” компанийн оффиссын барилга барих аж. Мөн төслийн барилга угсралтын нийт зардлын 40 орчим хувь нь буудал, өртөө, депо, хөдлөх бүрэлдэхүүн зэрэгт 60 орчим хувь дэд бүтэц, тунелийн ажилд зарцуулагдана гэж тооцжээ.

Метро барих нь улс орнуудын хувьд хүндхэн сорилт болсоор ирсэн. Их хэмжээний хөрөнгө санхүүжилт, урт хугацааны бүтээн байгуулалт болдгоороо онлогтой. Улаанбаатарт урьд өмнө метро барьж байгуулсан туршлага байхгүй. Энэ чиглэлээр нарийн мэргэшсэн хүний нөөц дутагдалтай зэрэг эрсдэлийг харгалзан үзэж, олон улсын туршлагаар өмнө хийсэн судалгаа, техник эдийн засгийн

**2024 оны
байдлаар
Улаанбаатар
хотын хэмжээнд
бүртгэлтэй
тээврийн
хэрэгслийн тоо**

700

мянга гаруй

**2025 он гэхэд
Улаанбаатар
хотод 840
орчим мянга,**

**2030 онд
1.129**

**мянган
тээврийн
хэрэгсэл
бүртгэгдэх
тооцооллыг**
Үндэсний
статистикийн
хорооноос
гаргажээ

үндэслэлийг харьцуулсны үндсэн дээр төслийг хугацаанд нь, үр ашигтай хэрэгжүүлэхийн тулд Төслийн менежментийн зөвлөх үйлчилгээ авах шаардлага тулгарсан байна. Төслийн менежментийн зөвлөх нь захиалагчийг гүйцэтгэгч талтай гэрээ байгуулахаас өмнө болон гэрээ байгуулагдсаны дараах үе шатуудад төсөлтэй холбоо бүхий ажлуудыг техникийн шийдлийн хувьд хянан шалгах, удирдан чиглүүлэх чиг үүрэг гүйцэтгэх аж.

Ийнхүү “Их багтаамжийн нийтийн тээврийн хэрэгсэл “Метро” барьж байгуулах төсөл”-д зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгчээр БНСУ-ын “Дова инженеринг” компани тэргүүтэй “Солонгосын үндэсний төмөр зам”, “Солонгосын төмөр зам корпораци”, “Сүүсон инженеринг” компаниуд шалгарсан аж. БНСУ-ын түншлэлийн зүгээс “Метро” төслийг 75 сарын хугацаанд хэрэгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөө танилцуулсан бөгөөд дэлхийн хэмжээнд метроны төслүүд амжилттай хэрэгжүүлсэн туршлагадаа үндэслэн, Улаанбаатар хотын метроны I шугамыг төлөвлөгөөнд тусгаснаас богино хугацаанд бага зардлаар барьж байгуулах боломжтой гэдгээ онцолжээ. Түншлэлийн зүгээс мөн Монголын их, дээд сургуулиудад Метроны системийн тэнхим нээж, 2+2 хөтөлбөрөөр дөрвөн жил суралцуулан, нэг жил дадлагажуулах хөтөлбөр танилцуулсан байна. Нийслэлийн Засаг дарга Х.Нямбаатар ирээдүйд Монголын метроны системийг авч явах хүний нөөцийг бэлтгэх, чадавхжуулах санхүүжилтийн тодорхой хэсгийг нийслэлийн 2025 оны төсвөөс гаргах боломжтой гэдгээ ч илэрхийлсэн байна. Мөн тэрбээр “Метро барьчихвал Монгол Улс сүйрнэ, дампуурна гээд байгаа хүмүүст хэлэхэд, метрог бид өөрсдөө барихгүй. Гадаадын инженерингийн компани ажлын даалгавар, техникийн тодорхойлолтыг боловсруулж, тендерээр шалгарсан гадаадын гүйцэтгэгч компанид хяналт тавьж бариулна. Санхүүжилтийг нийслэл хот өөрөөсөө шийднэ. “Жайка”-гийн судалгаагаар Улаанбаатар хотын метро ашигтай байхаар тооцоолол гарсан” хэмээн олон нийтэд ширүүхэн үг унагаад амжсан удаатай.

Нийтийн тээвэр хөгжсөнөөр санхүүгийн ашгаас илүүтэй хотын эдийн засаг тэлэх, цаг хугацаа хэмнэх, түгжрэлээс үүдэлтэй цаг минут бүхэнд алдагдаж буй боломжийг зогсоох гэх мэт илүү өргөн хүрээнд ашиг тусаа өгөх ач холбогдолтой. Ямартай ч метро барих ажил урагшаа хөдөллөө. Түгжрэлийн түгжээг Метро тайлж чадах эсэхийг хүлээх үлдэж байна. ■

Хөдөөгийн хөгжил

Шинэ цагийн хоршоожих хөдөлгөөн

**Малчдын
хоршоонд 5
га хүртэлх
газрыг урт
хугацаанд
эзэмшүүлнэ**

Байгалын эрс тэс уур амьсгалыг тэсвэрлэж, жилийн дөрвөн улирал таван хошуу малаа маллаж ирсэн малчид өнгөрсөн өвөл хүндхэн даваатай нүүр тулсан. Өөрөөр хэлбэл, хур тунадас олон жилийн дунджаас их орж, Монгол орны нийт газар нутгийн 90 хувьд цасан бүрхүүл тогтож, зудын гамшиг нүүрлэсэн. Зудаас болж 20 сая орчим толгой мал хорогдож, 10 мянга орчим өрх малгүй болох эрсдэлтэй нүүр тулав. Дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлт Монголын тал нутгийг тойрсонгүй. Цаашид цаг агаарын нөхцөл ямар байхыг тааварлашгүй юм. Малчид зудад малаа алдаж, хот суурин бараадах, цаашлаад Монгол Улс бэлчээрийн мал аж ахуйгаа алдах ч эрсдэлтэй нүүр тулж магадгүй юм. Тиймээс ямар нэгэн бодлогын арга хэмжээ авч, шийдвэрлэх арга замыг хайх цаг нэгэнт болсон. Үүнд Засгийн газар анхаарал тавьж, малчид малын ашиг шимээр орлогоо нэмэгдүүлэх, амьдралын чанараа сайжруулах боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор “Шинэ хоршоо

хөдөлгөөн”-ийг орон даяар эхлүүлээд байгаа юм.

Мал аж ахуйн салбар нь манай улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 10 орчим хувийг бүрдүүлж, малын гаралтай бүтээгдэхүүн нийт инфляцид 10-50 хувийн нөлөө үзүүлдэг байна. Мах, сүүний нийлүүлэлт тогтворгүй, улирлын хамааралтай байдлаас шалтгаалан мал аж ахуйн салбарын бизнес эрсдэл өндөртэй, үр ашиг багатай гэж тооцогдох болжээ.

“Малчид цаашид яах ёстой вэ” гэсэн асуултад мэргэжлийн байгууллагын судалгаанд хамрагдсан малчдын 48 хувь нь эхний ээлжинд “малын тоонд биш чанарт анхаарах нь зүйтэй”, “бэлчээрийн даац хэтрэлтийг бууруулах ёстой”, “малын чанарыг сайжруулж, ашиг шим өндөртэй цөөн тооны малтай байх ёстой” гэж хариулсан бол 41 хувь нь “Малчдад хөнгөлөлттэй зээл олгох” гэж хариулжээ. Иймээс Засгийн газраас “Шинэ хоршоо” хөдөлгөөний хүрээнд зуданд малаа алдсан иргэдэд найман сая төгрөг хүртэлх хүүгүй санхүүжилт олгох “Малжуулах хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангийн 2024 оны батлагдсан төсвийн хүрээнд урт хугацааны хүүгүй зээл олгоход нийт 22 тэрбум төгрөг зарцуулахаар болсон. Мөн малчдын хэрэглээний зээлийн эргэн төлөлтийг нэг жилээр хойшлуулж хүүгийн 75 хувийг төр хариуцахаар болов. Бас хоршооны гишүүн малчинд олгох хөрөнгө оруулалтын жилийн зургаан хувийн хүүтэй зээлийг олгож эхлээд байна. Түүгээр зогсохгүй “Шинэ хоршоо-Чинээлэг малчин” арга хэмжээний 5 их наядын, 5 жилийн хугацаанд хэрэгжих төлөвлөгөөг баталаад байгаа юм. ►

► Тус хөдөлгөөний талаар Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Шинэ хоршоо” хөдөлгөөн нь зөвхөн хөдөө аж ахуйн салбарын асуудал бус Засгийн газраас бодлогын түвшинд хэрэгжүүлэх реформ юм. Бид Уламжлалт мал аж ахуйд тулгамдаж буй байгаль, цаг уурын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийг УИХ-аар батлуулсан” хэмээн онцолсон. Харин УИХ-ын дарга Д.Амарбаясгалан “Шинэ хоршоо” хөдөлгөөний хүрээнд малчдад зургаан хувийн хүүтэй, 50 хүртэлх сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын зээлийг 60 хүртэлх сарын хугацаагаар олгож, малчдад хоршиж үйл ажиллагаагаа эхлүүлэх, улмаар хөдөө аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэгч болох суурийг тавьж байгаа” гэдгийг ЗГХЭГ-ын дарга байхдаа онцолж байв.

Малчид хоршоолсноор сард таван сая төгрөгийн дундаж орлоготой болох боломжтой

Малчид хоршоолсноор мал бордох чиглэлийн үйл ажиллагаа, дайвар бүтээгдэхүүнээр эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх цех мал эмнэлгийн ажил үйлчилгээ эрхлэх, бэлчээрт худаг, уст цэг гаргах, ноос, арьс шир бэлтгэх, анхан шатны тордолт хийх, мал, малын гаралтай түүхий эдийн агуулах, зоорь ажиллуулах, мах, сүү бэлтгэх, боловсруулах зэрэг чиглэлд хөрөнгө оруулалтын зээл авах боломж бүрдэх аж.

Анхан шатны хоршоо нь есөөс доошгүй малчин хамтарч үйл ажиллагаа явуулах бол дундын хоршоо нь анхан шатны хоршоод болон аж ахуйн нэгж, хуулийн этгээд хамтарч, нэмүү өртөг шингээх замаар үйл ажиллагаа явуулах юм байна. Үндэсний үйлдвэрлэгч нь анхан шатны болон дундын хоршоодын үйлдвэрлэсэн түүхий эд бүтээгдэхүүний худалдан авалт хийж хэрэглэгчдийг чанартай, аюулгүй бүтээгдэхүүнээр хангах, улмаар экспортолох нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх аж. Малчдын хоршоонд 5 га хүртэлх газрыг урт хугацаанд эзэмшүүлж бөгөөд нэг удаа үнэгүй олгох шийдвэрийг УИХ, Засгийн газраас гаргажээ.

“Шинэ хоршоо хөдөлгөөн”-ий хүрээнд олгогдох хөрөнгө оруулалтын зээлийг арилжааны банкуудын өөрийн эх үүсвэрээр олгох бөгөөд хүүгийн зөрүүний дэмжлэгийг Засгийн газраас олгож байгаа бөгөөд зээлийн барьцаа хөрөнгийн батлан даалтыг Зээлийн батлан даалтын сангаас 80-100 хувь батлан дааж байгаа юм. Нэг малчны авах зээлийн дээд хэмжээ 50 сая хүртэлх төгрөг, нэг хоршоонд 2 тэрбум хүртэлх

төгрөг, зээлийн хүү жилийн 6 хувь, хугацаа 36-60 сар бөгөөд эхний 12 сар үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөгдөхөөр болжээ.

Шинэ хоршоо хөдөлгөөнийг өрнүүлсний үр дүнд тогтвортой, эрсдэлд тэсвэртэй нүүдлийн, хагас эрчимжсэн болон эрчимжсэн фермийн мал аж ахуй хөгжих нөхцөлийг бүрдүүлэх аж. Ингэснээр мал аж ахуйн салбарт ажиллагсдын амьдралын чанар сайжирч, сард дунджаар 1.5 сая төгрөгийн орлоготой, 2.1 сая төгрөгийн зарлагатай байгаа малчин өрх 5.0 сая төгрөгийн дундаж орлоготой болох бүрэн боломжтой юм байна. Мөн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 10 хувийг бүрдүүлж байгаа мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэлийг 2-3 дахин нэмэгдүүлж, одоогийн 2.0 тэрбум ам.долларын борлуулалтыг 6.0 тэрбум ам.доллар болгох боломж бүрдэх гэнэ. Түүнчлэн малчид хөдөөд сайхан амьдарч болдгийг харуулаад зогсохгүй шилжих хөдөлгөөнд нөлөөлөх ач холбогдолтой юм.

Махны техникийн зохицуулалт 2025 оноос хэрэгжиж эхэлнэ. Тиймээс хоршоод махыг үйлдвэрийн аргаар бэлтгэх зайлшгүй шаардлага үүссэн. Иймээс бэлтгэн нийлүүлэлтийн тогтолцоо сайжирч, мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний улирлын чанартай үнийн савлагаа тогтворжиж, малчдын нийгмийн баталгаа, гэр бүл төлөвлөлт сайжирч, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон, эрсдэл даах чадавхитай, байгальд ээлтэй, ногоон шалгуурыг хангасан мал аж ахуйн тогтвортой үйлдвэрлэл бий болж, төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа сайжирна хэмээн “Шинэ хоршоо хөдөлгөөн”-ийнхөн үзэж байна.

“Шинэ сэргэлтийн бодлогын Хурдасгуур төв” Хот хөдөөгийн сэргэлтийн хүрээнд нийт 1000 гаруй хоршоодод туслан, зөвлөх үйлчилгээ үзүүлж 500 гаруй хоршооны төслийн боловсруулалтад дэмжлэг үзүүлэн ажиллажээ. Одоогийн байдлаар улсын хэмжээнд нийт 1,326 хоршоодод 160 тэрбум төгрөгийн зээлийг олгосон байна. Нэмэлтээр 1,735 хоршоо 230 тэрбум төгрөгийн зээлийн хүсэлтээ арилжааны банкуудад өгчээ. Хамгийн ойрын жишээ гэвэл, хоршоодоор дамжин боловсруулалт хийсэн түүхий эд баруун бүсдээ төвлөрч, Ховдын хөнгөн үйлдвэрлэл, технологийн парк тогтвортой ажиллах боломж бүрдэх гэнэ. “Шинэ хоршоо” хөдөлгөөний хүрээнд Ховд аймгийн Зэрэг суманд таван хоршооны 23 малчин нийт 643 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын зээл авчээ. Үүний 445 сая төгрөгийн зээлд зээлийн батлан даалт гаргасан байна. ■

**Урт
хугацааны
хүүгүй зээл
олгоход нийт
22 тэрбум
төгрөг
зарцуулна**

А.Сүхдорж: Программ хангамжийн салбарт манай залуус их элдэвтэй

Монгол Улсад банк санхүү болон технологийн нэгдлийг бодитоор хэрэгжүүлж буй анхдагч бөгөөд манлайлагч ГрэйпСити Монгол ХХК, МОСТ Финтек ХХК-ийн үүсгэн байгуулагч, ТУЗ-ийн дарга А.Сүхдоржтой ярилцлаа.

-Та мэдээлэл технологийн салбарт олон жил үйл ажиллагаа явуулж, энэ салбарыг өнөөдрийн хөгжилд хүрэхэд томоохон хувь нэмэр оруулсан хүний нэг. Өнөөдөр манай мэдээлэл технологийн салбар аль шатанд явж байна гэж та хардаг вэ?

-Манай Монголын залуучууд их элдэвтэй. Мэдээллийн технологи, тэр тусмаа программ хангамжаар мэргэшсэн залуус АНУ, Солонгос, Япон, Баруун Европ руу явлаа гэхэд тэр дороо л ажлаа олдог. Төд удалгүй орсон газраа дээгүүр албан тушаалд дэвшдэг. Мөн үнэ цэнтэй ажилтан болдог. Манайх социализмын үед боловсролынхоо асуудлыг шийдчихсэн болохоороо тэгдэг юм уу, эсвэл монгол хүн тийм онцлогтой юм уу, ер нь программ хангамжийн салбарт монголчууд мундаг. Гэхдээ Монгол Улс тэднийгээ талын нэг тараагаад алдчихсан. Одоо жаахан тогтож эхэлж байгаа ч сайн тогтвор суурьшилтай болгохын тулд Монголд орчин нөхцөл бүрдүүлэх тал дээр арга хэмжээ авахгүй бол гадагшаа цувсаар л байх болно. Намайг 2000 онд “ГрэйпСити” компаниа япончуудтай хамтраад байгуулж байх үед тэд “Монголчууд

оюуны чадамжаараа их өндөр” гэж хэлж байсан. Япончууд төслүүд дээрээ Хятад, Вьетнам, Энэтхэг, Монголын залуусыг ажиллуулахад манайхан тэднээс тасархай байна. Тэгэхээр программ хангамжийн салбарт Монголд ирээдүй байгаа гэж би боддог. Гэхдээ орчин нөхцөл нь өдий л дөө. Ямартаа ч байдал сайжраад, замдаа гарсан. Манай программ хангамжийн үйлдвэрлэл ДНБ-ий нэг хувьд ч хүрдэггүй. Мал аж ахуй, уул уурхайн салбартай энэ зэрэгцэж очих ёстой. Тийм болтол яагаа ч үгүй байна. Маш их зүйл хийх хэрэгтэй.

-Юу хийх хэрэгтэй вэ?

-Зөвхөн мэдээллийн технологи, программ хангамжтай ч холбоотой биш. Бид эдийн засгаа хөгжүүлэхэд улс төр, нийгэм гээд их олон зүйл төлөвших хэрэгтэй байна. Бид төлөвшиж чадахгүй л байна. Улстөрчид маань өөрсдөө бойжиж байгаа шүү дээ. Яваандаа төлөвших байх.

-“ГрэйпСити Монгол” компани одоо ямар бүтээгдэхүүн дээр ажиллаж байгаа вэ?

-Миний удирддаг мэдээллийн технологийн 10-аад компани бий. “ГрэйпСити Монгол”-ыг 2000 онд байгуулсан бөгөөд Монголын банк санхүүгийн салбарын программ хангамжийн 80-90 хувийг бүрдүүлдэг компани. Манайх хэдий монополь ч гэсэн өрсөлдөгч компаниуд гарч ирж байгаад олзуурхдаг. Бид сайн үлгэр жишээ үзүүлэх ёстой. Оператор компаниудаас гадна МОСТ, СКОПА байна. Мөн Крипто программ хангамжийн, хиймэл оюун ухаан, чат пот чиглэлээр компаниуд үйл ажиллагаа явуулж байна. Миний хувьд ТУЗ-ийг даргалаад, харин залуучууд маань мундаг үйл ажиллагаа явуулж байгаа. Манай Монголын өөрийн фэйсбүүк гарсан. Нэр нь Mongol.Net. Үүн дээр хүмүүс чат ашиглаж, хоорондоо пэйж нээгээд ажиллаад эхэлсэн. Тэгэхээр дотоодынхоо фэйсбүүк шиг сошиал платформыг дэлхийд өрсөлдөхүйц хэмжээнд аваачиж чадна гээд итгэлтэй явж байна. Блокчейн, крипто санхүүгийн шийдлүүд дээр маш их анхаарал тавьж байна. Ойрын үед цахиур хагална. ▶

**Блокчейн,
крипто
Монголын
эдийн засагт
огцом
өөрчлөлт
авчирна**

► **-Монголынхоо технологи, инновацыг гадагшаа экспортлох боломжийн талаар та олон жил ярьсан. Боломж, нөхцөл нь бүрдсэн үү?**

-Бид олон жил үзэж байна. Узбек, Киргиз, Казахстан, Филиппин, Сингапур руу бүтээгдэхүүнээ экспортлох талаар олон уулзалт хийсэн. Газар бүр өөр өөрийн лоббитой. Гадаадын зах зээл дээр бид тийм ч амар гарна гэж байхгүй. Хоёрдугаарт, манай “ТрэйфСити”, МОСТ Финтек бүхэл бүтэн улсын хэмжээнд дэд бүтэц байгуулчихсан. Гэхдээ энэхүү дэд бүтцээ экспортолно гэж байхгүй юм байна. Бүхэл бүтэн улсын дэд бүтцийг халж зах зээл дээр нь орж ирэхийг тэд бодлогын түвшинд хүлээж авахгүй юм. Биднийг тэд өрсөлдөгчийн нүдээр харж байна. Харин жижиг шийдэл хийгээд гадаад зах зээл рүү нь дайрвал монголчууд нүх сүвээ олчихно.

-Технологийн компаниуд гадагшаа гарахаас илүүтэй дотооддоо баялаг бүтээж, ашиг орлого олох нь чухал. Төр, засгаас дэмжих тал дээр ямар байдаг вэ?

-Технологийн шийдлээ хийх талд манай монгол инженерүүд мундаг шүү дээ. Үүн дээр хоцроогүй. Харин бодлогын шинж чанартай асуудлаар бид хэл амаа ололцох хэрэгтэй. УИХ, Засгийн газрын түвшинд ойлгох хэрэгтэй. Уг нь олж хараад л байх шиг байна. Гэхдээ олж харах нэг өөр, тэрийг хэрэгжүүлэхэд эр зориг хэрэгтэй болно. Манай программ хангамжийн салбар үйлдвэрлэл явуулаад ДНБ-ий тодорхой хувь эзэлдэг хэмжээнд очихын тулд гадаадаас импорт хийхээ болих хэрэгтэй. Монголд 10 сая ам.доллараар хэрэгжүүлж болох төслийг гаднаас Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банкны зээл, тусламжаар арав дахин үнэтэй оруулж ирж байна. Тиймээс бид гадагшаа валют урсгасан, өр зээлэнд орсон, тэгсэн хэрнээ дотоодын үйлдвэрлэл нь хөгжихгүй, тэрийгээ импортын шийдлээр шахсан хэвээр байгаад байна. Хаа байсан Солонгосын хуучирсан шийдлийг оруулж ирээд нийтийн тээвэртээ хийчихэж байна. Тэр нь 16 орчим сая ам.доллар болсон юм гэсэн. Гэтэл Монголын компаниуд 1.5 сая ам.долларт хийчихнэ шүү дээ. Хамаагүй илүү шийдэл хийнэ. Нэг ёсондоо дотоодын мэдээллийн технологийн салбартай гадаадын бүтээгдэхүүн оруулж ирчихээд төр нь өрсөлдөөд байна. Үүнийг шийдэх хүртэл яагаа ч үгүй л дээ. Цаг хугацаа шаардагдах бололтой.

Боломжийг олж харах нэг өөр, тэрийг хэрэгжүүлэхэд эр зориг хэрэгтэй болно

-Дэлхий блокчейн, крипто эдийн засаг руу аль хэдийн эргэчихлээ. Улс орнууд өөрсдийн үндэсний валютаа блокчейн дээр гаргачихлаа. Блокчейн, крипто эдийн засаг руу манай улс шилжих цаг нь ирсэн үү?

-Цахим ертөнц крипто ертөнц рүү шилжих гээд байна шүү дээ. Энэ юу вэ гэхээр бүх зүйлийг блокчейн дээр бүртгэх гээд байна. Бүх юм гэдэг нь аливаа үнэ цэнэ. Виртуал хөрөнгө төдийгүй аливаа үнэ цэнийг бүртгэлжүүлээд, эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах гэж байна.

Жишээлбэл, Blue sky барилгын 9, 11 дүгээр давхарыг квадрат метрээр нь токинжуулаад бирж дээр зарсан. Blue sky барилгыг бүхлээр нь худалдаж авна гэвэл маш өндөр үнэтэй. Гэтэл квадрат метрээр нь токинжуулаад зарчихаар халаасандаа нэг сая, арван сая төгрөгтэй хүн Blue sky барилгын квадрат метрийн токиныг худалдаж авч байна гэсэн үг. Нэг ёсондоо хөрөнгө оруулалт хийж чадна. Хөрөнгийг бутархайгаар задлаад блокчейны журнал дээр бүртгэж, крипто бирж дээр тавьчихаар хэн ч хөрөнгө оруулалт хийх боломжтой болоод хөрвөх чадвар нь сайжирна. Дэлхий нийтийн журнал учраас хаанаас ч хөрөнгө оруулах боломж нь нээгдэнэ. Тэгээд эдийн засгийн эргэлтийг маш ихээр түргэсгэнэ. Бид Блокчейн крипто эдийн засаг руу шилжих асуудлыг хэр хурдан хийж чадна, тэр хирээр Монголын эдийн засагт огцом өөрчлөлт авчирна. Дэлхийн улсууд өөрийнхөө үндэсний валютыг блокчейн дээр гаргаж байна. Крипто эдийн засаг руу өндөр хурдтай нүүж байна. Үүнийг хурдан мэдэрч шийдэхгүй бол угаасаа болохгүй болчихлоо.

Манайх төрөө хүлээвэл хугацаа алдах учраас эрсдэл гаргаад арилжааны банкн дээр эх үүсвэрийг нь байрлуулаад блокчейн дансан дээр крипто төгрөгөө гаргачихсан. Нэр нь МОНТ. Давын өмнө хийх ёстой ажил бол эх үүсвэрийг нь Монголбанкн дээр байршуулах хэрэгтэй. Бид 2010 онд Мост Мони гээд Монголын анхны хэтэвчийг гаргахад намайг хууль бус зүйл хийлээ хэмээн зарлаж, хамтран ажилласан банкуудыг торгоод их юм болж байсан. Одоо бол бид Монголбанкнаас лицензтэй албан ёсны үйл ажиллагаа явуулж байна. Зөвшөөрөхийг нь хүлээгээд инновацаа гацааж болохгүй. Инновацаа хийгээд араас нь хүчээр албан ёсны болгох ажлаа хийх гэж байна шүү дээ. Би энэ дарааллаар яваад сурчихсан “болдоггүй бор өвгөн”. ■

Цахим эдийн засаг

Цахим эдийн засаг ирэх жилүүдийн өнгийг тодорхойлно

Мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглан дэлхийн улс орнууд хөрөнгө оруулалт татах, бизнесээ өргөжүүлэх, олон улсын хамтарсан төслүүд хэрэгжүүлэх зэргээр эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэх, солонгоруулах олон төрлийн арга хэмжээг авч байна.

Монгол Улсын хувьд харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн салбараас олж буй орлого 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар 2,0 гаруй их наяд төгрөг болсноос 338 тэрбум төгрөг нь хөрөнгө оруулалт, 356,4 тэрбум төгрөг нь төсөвт төвлөрүүлсэн орлого эзэлж байна.

Салбарын ДНБ-д эзэлж буй хувь 2023 оны байдлаар “Мэдээлэл, холбоо” гэсэн ангиллаар 2,2 хувь байгаа юм. Тиймээс мэдээллийн технологийн салбарыг дэмжиж, эдийн засагт оруулах хувь нэмрийг нэмэгдүүлэх зорилгоор өнгөрсөн тавдугаар сард Мэдээллийн технологийн үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хуулийг баталсан.

Тус хууль батлагдсанаар манай улс мэдээллийн технологийн салбарын хөгжлийг хурдасгах, энэ чиглэлээр ойрын ирээдүйд томоохон төслүүд хэрэгжүүлэх, хөрөнгө оруулалт татах тогтвортой байдлыг хангах боломжтой болох юм. Энэхүү хуульд хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, сансар судлал зэрэг дэвшилтэт технологийн хөгжлийг түлхүү дэмжиж, энэ чиглэлийн хүний нөөц бэлтгэх, судалгаа шинжилгээ хөгжүүлэх, мэдээлэл технологийн компаниудыг татварын болон татварын бус хэлбэрээр төрөөс нэгдсэн бодлогоор дэмжих аж. Энэ талаар ЦХХХЯ-ны Төрийн нарийн бичгийн дарга Б.Батцэцэг “Мэдээллийн технологийн энэхүү анхдагч хуулийг хэрэгжүүлснээр мэдээллийн технологийн дэмжлэг үзүүлэх виртуал бүс байгуулж, гадаад дотоодын технологийн компаниуд, хөрөнгө оруулагчдыг бүртгэнэ. Ингэснээр олон улсад гарах

Мэдээллийн технологийн үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хууль батлагдав

зорилготой бүс нутгийн хэмжээний мэдээлэл технологийн хаб байгуулж, хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, сансрын үйлдвэрлэлийн дэвшилтэт технологид суурилсан сэндбоксын орчин бий болгох боломжийг бүрдүүлээ” хэмээн ярьсан юм.

Манай улс Францын “Талес Алейна Спейс” компаниар 100 хувь тоон технологид суурилсан “Чингис саг” үндэсний хиймэл дагуулыг бүтээлгэж, олон улсын цахилгаан холбооны байгууллагаас албан ёсоор хуваарилсан 113.6°E тойрог замд хөөргөх ажил гараанаас гарсан. Ингэснээр Монгол Улс үндэсний хиймэл дагуултай болж, харилцаа

холбооны бие даасан байдлаа бататгах, цаашлаад эдийн засаг тэлэх боломж бүрдэх юм.

Дэлхийн улс орнууд өөрсдийн эрэлт хэрэгцээндээ тулгуурлан сансрын холбооны төрөл бүрийн хиймэл дагуулыг сансрын орчинд хөөргөж, улмаар нийгмийн бүхий л салбартаа ашиглаж байна. Өнөөдөр сансрын уудамд ойролцоогоор 2500 хиймэл дагуул дэлхийг тойрон эргэлдэж байна. Энэ тоо ойрын 10 жилд 50,000 орчим буюу 20 дахин өсөх магадлалтай байна. Ирэх жилүүдэд дэлхий даяар 5G сүлжээ болон хиймэл дагуулыг хослуулсан сансрын болон газрын нэгдсэн сүлжээ бий болсноор хөдөлгөөнт холбооны сүлжээ асар их хэмжээгээр нэмэгдэх төлөвтэй байгаа юм.

Түүнчлэн 5G сүлжээ нэвтэрснээр ухаалаг хотууд, ухаалаг тээврийн системүүд, үйлдвэрлэлийн автоматжуулалтууд, олон тооны ухаалаг мэдрэгчүүдийн хэрэглээ бид бүгдийн өдөр тутмын амьдралд нэвтэрч, цахим эдийн засаг ирэх жилүүдийн өнгийг тодорхойлох нь тодорхой боллоо. Тиймээс Монгол Улс энэ хөгжлөөс хоцрохгүйгээр мэдээлэл, технологийн салбартаа хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засгийг тэлэх зайлшгүй шаардлагатай тулж иржээ. ■

ИХ ҮРЧИН ХХК

Алсын хараа

Их Үрчин ХХК нь “20-25” хөтөлбөрийн хүрээнд Монгол орны хуш модон ойг 5 жилийн хугацаанд 20 хувь нэмэгдүүлэх, 2020-2025 оны компанийнхаа төлөвлөгөөг батлахдаа зөвхөн хуш модны самрыг ашиглах бус хамгаалж, ойн санг нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд компанийн ашгийн 20-оос доошгүй хувийг зарцуулж ижил төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуйн нэгжүүдтэй хамтарч кластерийн зохион байгуулалтад орж хуш модон ойг 20-иос доошгүй хувиар нэмэгдүүлэх зорилт тавин ажиллаж байна.

Үнэт зүйлс

Ой мод байгаль дэлхийтэйгээ зөв зохистой харьцаж Дэлхий зөвхөн хүнд зориулагдаагүй гэдэгт анхаарч холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд үйл ажиллагаагаа явуулдаг.

Хуш модны самрыг дэлхий нийтэд хэрхэн өргөн хүрээтэй ашиглаж өдөр тутмын хүнсэндээ хэрэглэж буй талаар болон самрын гайхамшигт ач холбогдлуудыг мэдээллийг Монголчууддаа тогтмол хүргэж зохистой хэрэглээг бий болгох зорилгоор өөрсдийн **“PINŪTA”** брэндийг бий болгож чанарын шаардлага хангасан бүтээгдэхүүнүүдийг хэрэглэгчдэд хүргээд байна.

IKH URCHIN LLC

Vision

Within the framework of Vision 20-25 “Long term development policy of Mongolia” the “Ikh Urchin” LLC plans to increase the number of Cedar forests in Mongolia by 20 percent within 5 years. The “Ikh Urchin” LLC plan for 2020-2025 aims not only to use Cedar nuts but also to increase forest reserves using at least 20 percent of company revenue. We are cooperating with companies that have the same type of activities and vision to increase Cedar forests by at least 20 percent by organizing a cluster.

Value

Realizing that the world is not just for humans, we also pay attention to corporate activities within the framework of relevant laws and regulations for proper interaction with nature.

The world is not just for humans, we also pay attention to corporate activities within the framework of relevant laws and regulations for proper interaction with nature.

We have launched a **“PINŪTA”** brand intending to provide consumers with quality products to spread proper consumption and inform Mongolia's people about the fantastic benefits of cedar nut and how it is widely used in daily food worldwide.

PINŪTA™

Ширхэг бүрт
Шим тэжээл ...

Хаяг: Монгол улс, Сэлэнгэ аймаг,
Хүдэр сум, 2р баг Баянцагаан,
Хайрхан 8, 800

Address: Mongolia, Selenge province,
Khuder soum, 2 bag, Bayantsagaan,
Khairkhan, 8, 800

Худалдаа хөгжлийн банк

Монгол Улсыг дэлхийн ам.долларын төлбөрийн системд дахин холболоо

Хатуу цагийн шалгуурыг даван шигшигдэж, тэргүүлэх банкны байр сууриа 33 жилийн турш бататган бэхжүүлсэн Худалдаа хөгжлийн банкны Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн даргын хувьд Та бүхэнтэй энэхүү сэтгүүлийн хуудсаар дамжуулан мэндчилж буйдаа туйлын баяртай байна.

ХХБ нь гадаад төлбөр тооцоо, ногоон санхүүжилт, олон улсын түвшин дэх харилцаа, хамтын ажиллагаа зэргээрээ ямагт тэргүүлж ирсэн шилдэг олон улсын банк. Банкууд дундаас анх удаа олон улсад буюу Япон улсад салбар төлөөлөгчийн газраа байгуулсан.

Түүнчлэн тогтвортой санхүүжилт гэх ойлголт Монгол Улсад анх нэвтэрсэн үеэс л ХХБ энэхүү санаачилгын түүчээлэгч болсоор ирсэн. Тогтвортой санхүүжилтийн санаачилгыг арилжааны банкуудын дунд анхлан зохион байгуулсан нь Монголын тогтвортой санхүүжилтийн холбоо болж, 37 үндсэн гишүүн 80 гаруй хамтран ажиллагч, дэмжигч байгууллагатай

Рандолф Коппа
Худалдаа Хөгжлийн Банкны ТУЗ-ийн дарга

болж өргөжсөн байна. Бид 2020 оны гуравдугаар сард Уур амьсгалын ногоон сангийн итгэмжлэгдсэн байгууллага болсноор уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах болон дасан зохицох чиглэлээрх үндэсний төсөл, хөтөлбөр тус бүрд 50-250 сая ам.долларын санхүүжилт олгох эрхийг авсан. IPO буюу анхдагч зах зээлийн арилжаанаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгөө олон улсын Moody's ESG агентлагаар баталгаажсан ногоон болон нийгмийн зээлийн ангилалтай уялдуулан санхүүжилт олгож байна. Цаашид 2030 он гэхэд 2 тэрбум ам.долларын тогтвортой

санхүүжилтийг бизнес эрхлэгчид, харилцагч нартаа олгоно. Банкны дотоод үйл ажиллагаанаас улбаатай нүүрс хүчлийн хийн цэвэр ялгарлыг тэглэхээр ажиллаж байна.

Мөн 2023 оны байдлаар олон улсад нэр хүнд бүхий 343 гаруй банк санхүүгийн байгууллагатай хамтран ажиллаж дэлхийн аль ч алс руу гадаад төлбөр тооцоог саадгүй гүйцэтгэж байна. Монгол Улсын SWIFT гадаад шилжүүлгийн 30 хувь, MoneyGram мөнгөн гуйвуулгын 97 хувийг дангаар хийж гүйцэтгэж

Бид АНУ-ын BNYM банканд ам.долларын ностро данстай боллоо

байгаа билээ.

Сүүлийн жилүүдэд АНУ болон Европын орнуудад “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх” (МУТС)-тэй тэмцэх хууль, эрх зүйн орчин чангарч, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ авч эхэлсэн. Ингэснээр АНУ, Европын банкууд эрсдэл өндөртэй, бизнесийн хэмжээ бага Монгол Улсын зах зээлээс гарч эхэлсэн. Улмаар 2019 онд Монгол Улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орсноор тус улсын банкууд Монгол Улс дахь бизнесээ бүрэн зогоосон. Тэгвэл өнөөдөр энэ нөхцөл байдлыг дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдсөн, Монгол Улсын шилдэг олон улсын банк болох ХХБ өөрчилж байна. Бид АНУ-ын ТОП арилжааны банкуудын төлөөлөл болох BNYM банканд ам.долларын ностро данстай боллоо. Цаашлаад хэсэг хугацааны дараа бусад арилжааны банк ч АНУ-ын банканд ностро данс нээх боломжийг бид замчилж байна. Монгол Улсын Банкны системийн үүсэл хөгжлийн 100 жилийн тэмдэглэлт ойттой зэрэгцэн энэхүү түүхт үйл явдал тохиосонд чин сэтгэлээсээ талархан бэлгэшээж байна. ■

Бадрах Энержи

Шинэ засгаас хүлээх хөрөнгө оруулалтын гэрээ

Уур амьсгалын өөрчлөлт бодитой нүүрлэсэнтэй холбоотойгоор дэлхий нийтээр ногоон эрчим хүч рүү хошуурч байна. Энэ цаг үед ямар ч нүүрстөрөгч ялгаруулалгүйгээр эрчим хүч үйлдвэрлэдэг цөмийн энергийн түүхий эдийг Дорноговь аймагт олборлож, байгалийн түүхий эд чигээр нь экспортлох томоохон төслийг хэрэгжүүлэхээр "Бадрах Энержи" компани ажиллаж байна. Уг компани газар доор уусган олборлох аргаар байгалийн уран олборлох үйлдвэрлэлийн туршилтаа амжилттай хийсний дараагаар хөрөнгө оруулагчид болох Монголын Засгийн газар, Францын төрийн өмчит "Орано Майнинг" компани хөрөнгө оруулалтын гэрээний хэлэлцээг эхлүүлсэн. Цэвэр эрчим хүчний түүхий эд олборлох, гуравдагч хөршийн хөрөнгө оруулалтыг татах гэдэг утгаараа энэ төсөл стратегийн өндөр ач холбогдолтойн дээр эдийн засаг, экспортыг солонгоруулах том боломжийг бүрдүүлэх юм.

Энэхүү төсөл нь ураны шар нунтгийг өдгөө энэ салбарт дэлхийн хэмжээнд ашиглаж байгаа, байгаль орчинд хамгийн хор нөлөө багатай технологи болох газар дор уусган олборлох аргаар гарган авч, экспортлох юм. Энэ оны

Гэрээг зурснаар Зөөвч-Овоогийн үйлдвэр 2028 онд ашиглалтад орж, Монгол Улс жилд 2500 хүртэл тонн ураныг 30 гаруй жилийн хугацаанд олборлох юм

тухайд хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулахаар хоёр талын хэлэлцээр өнөөг хүртэлж үргэлжилж буй. Гэрээг зурсанаар Зөөвч-Овоогийн үйлдвэр 2028 онд ашиглалтад орж, Монгол Улс жилд 2500 хүртэл тонн ураныг 30 гаруй жилийн хугацаанд олборлох юм.

Хамгийн гол нь тэрбум гаруй ам.доллаароор хэмжигдэх хөрөнгө оруулалт бүхий уг төслийн хүрээнд шаардагдах нийт эрчим хүчний хэрэглээгээ 100 хувь цэвэр эрчим хүцээр хангана. Өөрөөр хэлбэл, гуравдагч хөршийн бодлогыг хангах, уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг Монгол Улсын хүчин чармайлтыг бодитоор илтгэх, цэвэр эрчим хүчний салбарын түүхий эдийг бэлтгэх гээд маш том ач холбогдол энэ төслийн ард давхар явж буй.

"Алсын хараа 2050" Монгол Улсын хөгжлийн урт хугацааны бодлогод "Ил тод байдал, хамтын ажиллагаанд тулгуурлан гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчид хоорондын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх бодлого хэрэгжүүлнэ" гэж заасанчлан бодлого тогтвортой үргэлжлэх нь нийт улс орны эрх ашиг учраас шинэ 126 гишүүнтэй парламент, шинэ Засгийн газраас хүлээх хамгийн чухал хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь энэхүү гэрээ байх юм. ■

Хувийн бирж

М.Даваажаргал: Хувийн биржийг бодлогоор дэмжих нь хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийг хурдасгана

“Улаанбаатар үнэт цаасны бирж” ХК-ийн Гүйцэтгэх захирал М.Даваажаргалтай ярилцлаа.

-Монголын анхны хувийн бирж Улаанбаатар үнэт цаасны биржийн тухай танилцуулахгүй юу?

-Улаанбаатар үнэт цаасны биржийн түүх хөрөнгийн зах зээлийн мэргэжлийн оролцогчдын санаачилгаар 2008 онд АНУ-ын “Насдак” биржтэй хамтарсан судалгааны баг гарснаар эхэлж байсан. 2015 онд Санхүүгийн зохицуулах хорооноос албан ёсоор арилжаа, тооцооны үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авч үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн. Монголын хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийн хурдасгуур байх зорилготой 100 хувь хувийн хөрөнгө оруулалттай Монголын анхны хувийн бирж юм. Одоогоор үнэт цаас арилжаалж буй бөгөөд цаашдаа үүсмэл санхүүгийн хэрэгсэл, таваар зэргийг арилжаалах боломжтой ес дэх жилдээ үйл ажиллагаагаа явуулж буй туршлагатай дэд бүтцийн байгууллага юм.

-Бусад улсын хөрөнгийн биржүүдийн үүсэл олон жилийн түүхтэй. Гэтэл манайд дөнгөж хөгжлийн гараан дээрээ л байна. Хэдийгээр залуу гэж байгаа хэдий ч өндөр хөгжилтэй орнуудаас суралцан туулсан замналыг товчлох боломж бидэнд бий. Үүнтэй санал нэгдэх үү?

-Сүүлийн жилүүдэд Засгийн газар, бодлого тодорхойлогч байгууллагуудаас хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх чиглэлээр тодорхой ажлууд хийж, эерэг үр дүнгүүд гарч буйд баяртай байгаа. Манай хөрөнгийн зах зээл FTSE Russell-н “Хөгжиж буй зах зээл” гэсэн ангилалд 2022 онд орсон бөгөөд өндөр хөгжсөн зах зээл хүртэл гурван шат ахих хэрэгтэй. Тийм хэмжээний хөгжих орон зай бидэнд бий гэсэн үг. Энэхүү өсөлт рүү аль болох дөт хурдан дөхье гэвэл бид нэгдүгээрт, одоогийн хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн тогтолцоог олон улсын хөгжсөн жишгийн дагуу сайжруулах, хоёрдугаарт, хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийн бодлогыг эрэлт, нийлүүлэлт хөшүүргийн боломжуудыг бодолцож гурваас доошгүй жилээр төлөвлөх шаардлагатай.

Манай хөрөнгийн зах зээл FTSE Russell-н “Хөгжиж буй зах зээл” гэсэн ангилалд 2022 онд орсон бөгөөд өндөр хөгжсөн зах зээл хүртэл гурван шат ахих хэрэгтэй

Өндөр хөгжсөн зах зээлд дэд бүтцийн байгууллагууд төвтэй бус мэргэжлийн оролцогч талуудын оролцоо өндөртэй, үүнийгээ дагасан мэргэжлийн оролцогчид олон төрлийн үйлчилгээ үзүүлдэг, эргээд хөрөнгө оруулагчдад ногдох шимтгэл хураамж бага загвартай байдаг. Манай биржийн хувьд олон улсын хамгийн хөрвөх чадвартай биржүүдийн нэгээс туршлага, технологийн know how сурсан учраас дансны бүтцийг тодорхойлохоос эхлээд арилжааны хөрвөх чадварыг нэмэгдүүлэх өөрсдийн дэвшилтэт арга техниктэй бөгөөд өндөр хөгжсөн загварт шилжих, хөгжлийн замыг хурдасгахад хувь нэмрээ оруулах бүрэн боломжтой.

-Тэгэхээр хувийн бирж нь хөрөнгийн зах зээлийн хөгжилд олон улсын хөгжсөн загварыг бий болгож, хувь нэмрээ оруулж, хөгжлийг хурдасгагч болно гэж ойлгож болох уу. Тэгвэл яагаад өнгөрсөн жилүүдэд энэ загвараар ажлууд яваагүй вэ?

-Манайх хөрөнгийн зах зээлийн илүү хөрвөх чадвартай тогтолцоог бий болгох чадамжтай бирж юм. Энэхүү боломж нөөц бололцоогоо өнгөрсөн хугацаанд таниулахад олон хүчин зүйлс нөлөөлсөн. ▶

► Үүнээс хамгийн том асуудлуудын нэг бол биржүүдийн тэгш өрсөлдөөнийг дэмжсэн бодлого зохицуулалтын орчин хангалттай бүрдээгүй гэж бид харж байна. Хувийн биржийн нөөц бололцоог бүрэн ашиглавал нэг бирж дээр хэт их ачаалал төвлөрүүлэхгүйгээр хөгжиж буй зах зээл дээр үр ашигтайгаар биржийн арилжааг явуулах боломжууд нэмэгдэнэ. Нэг талаараа хамтарч дутуу орон зайгаа нөхөх бол нөгөө талдаа өрсөлдөж үйл ажиллагаагаа сайжруулсаар байх болно гэсэн үг. Аль ч нөхцөлд хөрөнгийн зах зээлийн хөгжилд сайнаар нөлөөлнө. Харин өнгөрсөн хугацаанд Засгийн газраас төрийн өмчит компаниудын хувьчлалыг, мөн уул уурхайн биржийн арилжааг улсын өмчит биржээр хийнэ гэсэн шийдвэрүүд гаргасан нь биржийн үйл ажиллагааг нэг талд төвлөрүүлж, тэгш өрсөлдөх орон зайг хязгаарлаж байгаа юм. Аль ч тохиолдолд төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, шударга өрсөлдөөний зарчим үйлчлэх шаардлагатай. Улсын өмчит байгууллагууд хувийн бирж дээр бүтээгдэхүүн гаргах нь засаглалын хувьд ч зөв, эрүүл байх боломжийг бүрдүүлнэ шүүдээ.

-Монгол Улсад нэгээс дээш тооны бирж байх шаардлагатай юу гэдэг асуудал байна. Та ямар байр суурьтай байгаа вэ?

-Бирж дээр үндэсний үйлдвэрлэгчид бүтээгдэхүүнээ гаргаж, хөрөнгө босгож ажилласнаар бараа таваарын үнэ дундын зуучлагчгүйгээр эрүүлээр тогтдог.

Цаашдаа валют, таваарын бирж, үл хөдлөх хөрөнгийн итгэлцлийн сан, мөнгөний зах зээлийн оролцоо нэмэгдэх гээд томоохон цар хүрээтэй ажлуудыг хийж, зах зээлийг 5-10 дахин томруулах шаардлагатай байгаа. Хөрөнгийн зах зээл өргөн цар хүрээнд ажиллах шаардлагатай болох учраас зөвхөн төрийн оролцоо өндөр хөрөнгийн зах зээлийн хөгжлийг хүлээхгүйгээр зах зээлд оролцож буй мэргэжлийн оролцогчдын хамтын хүч, боломж нөөцүүдээ зөв ажиллуулах хэрэгтэй. Хөгжлийн цэг рүү нэг л аргаар зүтгээд байх уу, эсвэл олон сайн аргыг ашиглаад хурдтай хүрэх үү гэдэг асуудал л даа. Тиймээс энэ нь нэг, хоёр биржийн тухай биш Монголын эдийн засгийн хөгжлийн тухай асуудал юм.

Системийн онцлогоос гадна хөрөнгийн зах зээлээс санхүүжилт татах процессыг илүү хялбар, мэргэжлийн бөгөөд шимтгэл багатай байх боломжуудыг бүрдүүлэхээр бид тодорхой ажлууд хийж байна. Үүнээс дурдвал, бид мэргэжлийн байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр хууль, санхүүгийн нийцүүлэгчид болон мэргэжлийн үнэлгээний

Улсын өмчит байгууллагууд хувийн бирж дээр бүтээгдэхүүн гаргах нь засаглалын хувьд ч зөв, эрүүл байх боломжийг бүрдүүлнэ

компанитай хамтран ажиллаж байна. Үндэсний үйлдвэрлэл, жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийг хөрөнгийн зах зээлээс санхүүжилт татах боломжийг дэмжсэн хөгжлийн талбарыг бий болгосон. Сайн бизнес төлөвлөгөөтэй жижиг дунд бизнесүүд ч манай бирж дээр гарч болохоор байна. Бид ТОП 100 болон бусад үндэсний үйлдвэрлэгчид тохирсон биржийн талбарыг бий болголоо. МҮХАҮТ-аас санаачилсан бизнесийн сэргэлт хөтөлбөрийн хүрээнд 10,000 залуусыг дэмжих хөтөлбөрт хамтран ажиллаж, сайн төслүүдийг бирж дээр гарахад нь дэмжиж байна. Энэ мэтчилэн бид өмнө хүрч ажиллаж байгаагүй чиглэлүүдэд хурдтай өргөн цар хүрээнд ажиллаж байна.

Цаашид Монголын хөрөнгийн зах зээлилүү хурдан, олон улсын жишигт нийцсэн байдлаар хөгжөөсэй гэж хүсэж буй учраас зарим зүйлд шүүмжлэлтэй хандаж, дутуу орон зайг нөхөж ажиллана. Жишээ нь 2024 онд Улаанбаатар үнэт цаасны бирж, Лемон пресстэй хамтран “Ногдол ашгийн төлөлтийг өдрийг тодорхой зарладаг” олон улсын жишгийг дагах уриалга гаргасан. Үр дүнд нь багагүй компаниуд дөрөвдүгээр сарын 30-ны дотор ногдол ашгаа тарааж, хөрөнгө оруулагчид бодитоор эерэг нөлөөллийг мэдэрсэн. Үүнээс өмнө арванхоёрдугаар сард багтааж аль нэг өдөр ногдол ашиг нь ордог л жишигтэй явж байлаа. Монголын анхны биржээр арилжаалдаг сан уян хатан бүтэцтэй учир манай бирж дээр анхлан гарлаа. Энэ мэтчилэн хувийн бирж зах зээлийг хөгжлийг хурдасгах чиглэлээр хийх ажлууд олон байна.

-Та хөрөнгийн зах зээлийн ирээдүйн хөгжлийг хэрхэн харж байна вэ?

-Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга тун саяхан батлагдсан нь хөрөнгийн зах зээл хөгжлийн дараагийн шатандаа гарах чухал алхам болсон. Бизнес хөрөнгө босгох олон арга зам байдаг ч өнөөг хүртэл бид зөвхөн үйл ажиллагаа нь тогтворжсон өндөр орлоготой компани бирж дээр бүтээгдэхүүн гаргаж болно гэсэн ойлголттой байсан. Тэгвэл шинэ хуулиар гарааны бизнес crowd-funding хэлбэрээр хөрөнгө босгох, хаалттай хувьцаат компаниуд IPO бэлтгэл хангах чиглэлээр биржид бүртгүүлж, хувьцаагаа арилжаалах боломжтой болж байна. Арилжааны хувьд тооцооны үйл ажиллагааг хуульчилж өгснөөр хөшүүрэгтэй арилжааг хийж, хөрвөх чадвар нэмэгдэх зохицуулалтын орчин бүрдэж байна. Цаашид тусгай зөвшөөрөлтэй мэргэжлийн оролцогчдын шударга өрсөлдөөнийг дэмжээд өгвөл хөгжлийн замдаа илүү хурдан орно. ■